

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Alena Mecová

Obraz čínského písma v české neodborné literatuře

Reflection of Chinese Writing in Czech Non-Academic Literature

Praha 2013

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Zádrapa, Ph.D

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu práce Mgr. Lukáši Zádrapovi PhD. za jeho podnětné připomínky a pomoc při vypracování. Děkuji také knihovnici Ústavu Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Mgr. Kataríně Feriančíkové i pracovníkům Národní knihovny České republiky a Městské knihovny hlavního města Prahy za užitečné rady a obětavou pomoc. Za podporu, nejen v době psaní bakalářské práce, patří poděkování také mému partnerovi Jakobovi.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 30. května 2013

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky):

čínské písmo, české písemnictví, populární literatura, dějiny konceptů

Klíčová slova (anglicky):

Chinese writing, Czech literature, popular literature, conceptual history

Abstrakt:

V této práci jsme se zaměřili na získání reprezentativního vzorku knižních dokumentů z oblasti česky psané ne odborné literatury pojednávající o čínském písmu. Zaměřili jsme se přitom na knihy vydávané od počátku 20. století po současnost. Následně jsme provedli analýzu tohoto vzorku, přičemž jsme se zaměřili také na společné náměty. Zjistili jsme, že nejčastějším námětem je téma nesrozumitelnosti čínského písma. Pohled ne odborných autorů na čínské písmo jsme přiblížili za pomoci konkrétních příkladů a citací. Výsledky analýzy jsme pak porovnali s vědeckými poznatky o čínském písmu. Zjistili jsme, že informovanost autorů české ne odborné literatury o čínském písmu není příliš vysoká a dochází tak k častému opakování obecně rozšířených mylných představ.

Abstract:

In this work, we focused on a representative sample of the book documents written in Czech popular literature on Chinese characters. We focused on the books published since the early 20th century to the present. Then we analyzed this sample and focused on common themes. We found that the most common topic is the subject of incomprehensibility of Chinese characters. We have shown the view of unprofessional writers on Chinese characters using examples and citations. The analysis was then compared with the scientific knowledge of Chinese characters. We found that awareness of authors of Czech popular literature on Chinese script is not very high and this leads to frequent recurrence of widespread misconceptions.

OBSAH

Předmluva	7
1 Úvod	10
2 Čínské písmo v české ne odborné literatuře	12
2.1 Prameny, které čínské písmo nezmiňují	12
2.2 Prameny, které čínské písmo zmiňují okrajově.....	13
2.3 Prameny, které čínské písmo zmiňují v širší míře.....	14
2.4 Historické a společenské pozadí.....	14
3 Charakterizace čínského písma z pera ne odborných autorů a odborně správná hlediska	17
3.1 Vztah mezi písemným znakem, slabikou a slovem v čínštině.....	17
3.2 Konstrukční typy čínských znaků.....	18
3.2.1 Znaky, které spodobňují tvar – xiàngxíng 象形.....	19
3.2.2 Znaky, které ukazují na jevy – zhǐshì 指事.....	19
3.2.3 Znaky, které skládají významy – huìyì 会意	20
3.2.4 Znaky, které ztvárňují zvuk – xíngshēng 形声	20
3.2.5 Znaky, které jsou vypůjčeny – jiǎjiè 假借	21
3.2.6 Znaky, které se obratem vysvětlují – zhuǎnzhù 转注	21
3.3 Snahy o pojmenování čínského písemného systému z pera ne odborných autorů.....	21
3.4 Charakteristika stavby čínských znaků z pera ne odborných autorů.....	24
3.5 Údaje o počtu čínských znaků z pera ne odborných autorů	26
3.6 Skutečný počet čínských znaků.....	28
3.7 Homofonie, homonymie a homografie v čínštině	29
3.8 Pǔtōnghuà a dialekty v čínštině	29
3.9 Pǔtōnghuà, báihuà, wényán a tzv. tradiční a zjednodušená znaková sada	32
3.10 „Všeobecná srozumitelnost“ čínského písma.....	33
4 Nesrozumitelnost čínského písma jako hlavní námět ne odborných autorů	35
5 Čínské písmo a umělecké hodnoty	41
6 Závěr	44
7 Seznam použité literatury	45

7.1	Odborná literatura	45
7.2	Dostupné online	46
7.3	Neodborná literatura:	47
8	Seznam obrázků	50

Předmluva

Jádrem této bakalářské práce je shromáždění, utřídění a analýza zmínek o čínském znakovém písmu na poli česky psané ne odborné literatury. Zaměřujeme se přitom na knihy vydané v období od roku 1900 po současnost. Do zkoumané skupiny dokumentů přitom řadíme i knižní překlady do českého jazyka, které na našem území od roku 1900 po současnost byly vydávány, protože máme za to, že se na obrazu vnímání čínského písma v povědomí českého čtenáře podílejí obdobným způsobem, jako původní česky psané texty. Rešerší dostupných pramenů získané údaje pak porovnáváme se soudobými vědeckými poznatky o čínském písmu.

Jako ne odbornou literaturu přitom vnímáme literaturu určenou širokému publiku bez odborných znalostí pojednávaného tématu, tedy literaturu stojící v určitém protikladu k literatuře odborné. V tomto smyslu z okruhu ne odborné literatury vyřazujeme populárně naučné publikace s primárně edukačním charakterem, které spadají spíše do kategorie odborné literatury, stejně jako encyklopedickou produkci. Jako klíčový a zároveň nejrelevantnější žánr jsme oproti tomu zvolili cestopisnou literaturu. Ta nejlépe odpovídá našim kritériím, protože jde o literaturu psanou ne odborným autorem pro ne odborné publikum.

Vzhledem k tomu, že se v naší bakalářské práci zabýváme výhradně českou knižní produkcí, bylo užší vymezení tématu tak, jak bylo zmíněné výše, provedeno především na základě fungování českého knihovního systému.

Jako hlavní zdroj podkladů k práci nám sloužily především knižní fondy Národní knihovny České republiky (dále NK ČR), která zastává řídicí funkci v systému českých státních knihoven a je také knihovnou s nejrozsáhlejšími fondy dokumentů v České republice. NK ČR od počátku 19. století zároveň disponuje tzv. právem povinného výtisku. Povinný výtisk je exemplář, který je vydavatel povinen odevzdat z každého vydání určeným institucím a knihovnám¹. Proto můžeme považovat fondy Národní knihovny za nejspolehlivější zdroj k našemu výzkumu (Faltysová, 2006: 19–21)

Dalšími významnými zdroji nám byly knižní fondy Městské knihovny hlavního města Prahy a knižní fondy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

¹ Právo povinného výtisku upravuje „Zákon 46/2000 ze dne 22. února 2000 o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon)“

Při úvodní rešerši – tedy shromažďování relevantního materiálu – jsme pak pracovali především s elektronickými katalogy, konkrétně s elektronickým katalogem NK ČR, Městské knihovny hlavního města Prahy a se souborným elektronickým katalogem knihoven Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, v menší míře pak s lístkovými katalogy zmiňovaných knihoven.

Při práci jsme se museli vyrovnat s řadou problémů se způsobem katalogizace jednotlivých knih. V elektronických katalozích jsou zpravidla řazeny dokumenty, v našem případě knihy, jak podle názvu nebo jména autora, tak podle předmětových hesel, ovšem nejsou v něm nikdy katalogizovány všechny dokumenty ve vlastnictví knihoven. Největší procento elektronicky katalogizovaných knih je pak mezi nejnověji vydanými dokumenty. Nicméně ačkoli systém řazení podle předmětových hesel a klíčových slov by nám mohl umožňovat poměrně přesné vyhledání pramenů alespoň v tomto elektronicky katalogizovaném vzorku, není tomu tak zcela, neboť předmětová hesla nebývají často dostatečně precizně zpracována a hledaná klíčová slova tak v záznamu relevantních knih v některých případech zcela chybí (Cejpek, 2002: 212–232). Co se pak týče starších tisků, ty zpravidla bývají stále ještě katalogizovány v lístkových katalozích a na zařazení do elektronických katalogů zatím čekají.

Systém předmětových hesel v lístkových katalozích je však nedostačující ještě větší měrou. K získání komplexnějšího vzorku by tedy bylo nutné ručně projít záznamy všech knih v lístkovém katalogu s řazením podle jmen autorů, zhodnotit relevanci každého jednotlivého titulu k tématu podle názvu nebo obsahu a takto vytvořit seznam pramenů. Tento postup by jistě znamenal velkou časovou náročnost.

V neposlední řadě existuje také řada dokumentů, které nejsou zařazeny do žádných katalogů, a k těm nemáme možnost přístupu prakticky žádnou. Například NK ČR má v současné době zkatalogizovanou jen asi jednu třetinu všech dokumentů ve svém vlastnictví. Na precizní katalogizaci všech dokumentů v knihovnických fondech českých (ale i světových) knihoven se momentálně stále pracuje.

Vytvoření zcela vyčerpávající rešerše všech doposud vydaných dokumentů v češtině, které by mohly zmiňovat čínské písmo, proto není možné a proto jsme v naší práci vytvořili reprezentativní vzorek, se kterým jsme pak dále pracovali.

Po provedení úvodních rešerší jsme se nejprve zaměřili na časové vymezení pramenů a na základě zvážení jejich dostupnosti a četnosti jsme vybrali pouze knihy vydané po roce 1900. Starší prameny jsme do našeho výzkumu nezařadili.

Dále jsme se omezili výhradně na práci s knižní produkcí, časopisecká produkce a jiné neknižní dokumenty nebyly mezi prameny k vypracování naší bakalářské práce zahrnuty.

Při práci se zmiňovanými knihovnickými katalogy jsme nejprve provedli vyhledávání v rámci všech katalogizovaných česky psaných knih podle předmětových hesel a klíčových slov. Takto jsme získali přibližně 3000 knižních titulů, které vykazovaly určitou možnost relevance k tématu. Ručním protříděním těchto přibližně 3000 titulů, které spočívalo především ve vyřazení odborné, nebo ve skutečnosti k tématu ne příliš relevantní literatury jsme získali přibližně 400 titulů. Tyto tituly jsme potom prolistovali a získali tak reprezentativní vzorek 50 neodborných pramenů, které obsahovaly zmínky o čínském znakovém písmu. Takto zúžený soubor pramenů, kterému se podrobněji věnujeme v následujících kapitolách této práce odpovídá v širším slova smyslu především o žánru cestopisné literatury.

1 ÚVOD

Už po několik staletí můžeme v Evropě pozorovat obecný zájem o Orient a východní kultury coby něco exotického a nezřídka fantastického. Obyvatele Západu pravděpodobně vždy východní kultury částečně přitahovaly svou jinakostí a jí zapříčiněným dojmem tajemna a se záznamy o tom se můžeme setkávat už po několik staletí.

Vždyť nejstarším záznamem o pobytu Evropana na území Číny je cestopisný spisek Viléma z Rumburka (Giovanni de Rubrois) pocházející už ze 13. století. Obecně známé jsou v souvislosti s Čínou i spisky spojované se jmény Giovanni di Monte Corvina, Odorika z Pordenone nebo slavného Marca Pola², jejichž výpravy bychom mohli datovat do stejných dob (Budil, 2001: 144–161).

V 16. a 17. století pak probíhalo systematické poznávání Číny skrze misie evropských jezuitů, kteří jako první západu zprostředkovali systematicky zpracovaná svědectví o východních zemích. Velmi známý je například italský jezuita Meteo Ricci, který získal vysoké postavení u tehdejšího čínského dvora. V Evropě 18. století se potom jezuitů zprostředkovaný kulturní vliv z Číny projevil například v dobové módě chinoisserií v zahradní architektuře nebo v zálibě v porcelánu (Fairbank, 1998:180).

V 17. a 18. století pak poznatky jezuitských misionářů o čínském písmu ovlivnily evropskou filozofii a čínský písemný systém se stal předmětem teorií evropských filozofů hledajících univerzální jazyk, který by byl schopen přímo postihovat ideje. Vytvoření takového písemného systému bylo jedním z hlavních témat filozofie 17. století a čínské znaky spolu s egyptskými hieroglyfy se zdály být jeho ideálním předobrazem. Je ovšem nutno poznamenat, že takto vzniklo mnoho mylných úvah o čínském písmu, které potom přetrvaly skrze staletí, ačkoli už od 17. a v průběhu 18. století, se ozývaly mnohé kritické hlasy snažící domnělou fantastičnost tohoto písemného systému uvádět na pravou míru (Zádrapa, Pejšochová, 2009: 22–29).

Působením křesťanských misionářů v Číně se ve větší míře zabývají souhrnné studie jako například studie Ivo Budila *Za obzorem Západu* vydaná v češtině v roce 2001 (Budil, 2001).

Zajímavé je, že pravděpodobně prvním Čechem, který se čínským písmem systematicky zabýval, byl Jan Amos Komenský. I Komenský pracoval mimo jiné na

² O tom, zda Marco Polo opravdu byl v Číně existují určité pochybnosti (Wood: 1999).

vytvoření univerzálního písma. Stejně jako mnozí další evropští filozofové přitom pracoval s poznatky zprostředkovanými jezuity, kteří pobývali v Číně (Zádrapa a Pejčochová, 2009: 12).

V současné době pak trend orientace k Východu nijak neslábne, ba dokonce bychom mohli říci, že se stává určitým druhem módy. V současné době je k dispozici mnoho publikací o Orientu, Číně a východní kultuře a myšlení rozličné odborné úrovně, jejichž výklady k tomuto trendu nezřídka přispívají. Evropané mají v době globalizace stále více možností k osobnímu setkání s Čínou. Kromě poměrně vysoké dostupnosti cestování je dnes také zcela běžné setkat se s čínským písmem coby výraznou součástí čínské kultury i na malém českém městě. Vývěsní štíty čínských restaurací i zde poutají kolemjdoucí pro ně exotickými znaky a s čínskými výrobky se můžeme setkat po celém světě.

Jistá míra ornamentálnosti a záhadnosti neznámého čínského písma poskytuje prostor pro velké množství úvah o jeho povaze. Oproti filozofům 17. století máme dnes k dispozici poznatky moderní paleografie a lingvistiky a dokonce řadu populárně naučných publikací dostupných veřejnosti, které se věnují čínskému písmu v mnoha jazycích. V roce 2009 byla vydána i publikace v češtině – kniha *Čínské písmo* od Lukáše Zádrapy a Michaely Pejčochové. V těchto publikacích jsou všechna nedorozumění, kterými je čínské písmo obestřeno, uváděna na pravou míru. Některá z nich přesto zůstávají v souvislosti s čínským písmem v povědomí široké veřejnosti.

I tato práce si kromě utřídění podkladů z česky psané knižní produkce a jejich analýzy bere za cíl především nabídnout odborně správný komentář k obrazu čínského písma, který je prostřednictvím námi zkoumaných pramenů českému čtenáři předkládán.

2 ČÍNSKÉ PÍSMO V ČESKÉ NEODBORNÉ LITERATUŘE

2.1 *Prameny, které čínské písmo nezmiňují*

Mluvíme-li o obrazu čínského písma v české neodoborné literatuře, je na prvním místě nutno uvést poměrně překvapivý fakt. Totiž že většina české neodoborné literatury, tedy té, u které bychom něco takového mohli očekávat, se čínskému písmu pravděpodobně vůbec nevěnuje. Konkrétně jakoukoliv zmínku o čínském písmu obsahovalo pouze 50 knih z celkového počtu přibližně 400, které jsme na základě vysoké relevance vybrali. Obraz o čínském písmu v povědomí českého čtenáře tak tyto prameny nevytváří žádný. Překvapivé je především to, že tomu tak může být v případě cestopisné literatury, která pojednává přímo o cestách po Číně. Vzhledem k významu role, jakou písmo hraje v čínské kultuře, je přece krajně nepravděpodobné, že by se s ním autoři v Číně alespoň v jakkoliv minimálním rozsahu nesetkali. Navíc čínský písemný systém je pro Evropana na první pohled něčím velmi nezvyklým a musí jistě poutat jeho pozornost. Různé zmínky o čínském písmu bychom tak mohli od literárních autorů očekávat, ať už jde o pouhé konstatování existence nápisů v čínštině, se kterými se lze v Číně setkávat například na ulicích, na zdech a průčelích chrámů a na různých výrobcích nebo uměleckých předmětech, nebo o pokusy o rozbor podstaty fungování neznámého písemného systému. Zkrátka mohli bychom si myslet – slovy Stanislava Komárka (2008:145), že „v článku o Číně se nelze nedotknout jazyka, neboť s ním a jeho písemnou formou ‚čínství‘ stojí a padá“. Ukazuje se ovšem, že to možné je.

Je také zajímavé, že z hlediska nejen populární literatury nejde o jev nikterak nový, protože již starší autoři pracovali s dojmy z Číny podobným selektivním způsobem. Absence popisu tak významného prvku, jakým je čínské písmo pro čínskou kulturu, pak vedla v případě některých starších dokumentů až k pochybám o jejich věrohodnosti. Nejznámějším autorem, který popis čínského písma ve svém díle zcela vynechal, je pravděpodobně Marco Polo. I v jeho případě se (nejen) proto věrohodnost jeho cesty stala terčem pochybností (Wood, 1999: 170).

V případě autorů cestopisné literatury 20. a 21. století však, co se týče věrohodnosti jejich cest do Číny, zpravidla nemůžeme být na pochybách, protože existuje dostatek nezpochybnitelných důkazů o skutečném vykonání jejich cest.

Příčiny těchto významných opominutí jsou zatím předmětem spekulace a nám nezbude, než je na této úrovni ponechat. Je možné, že čínské písmo stojí jednoduše ve stínu jiných zážitků, jejichž líčení se zdá být autorům přednější. Nebo snad svou grafickou podobou působí na cizince příliš odtažitě, než aby se pouštěli do jeho podrobnější analýzy. Novodobým autorům také samotná existence čínského písma v Číně může být natolik samozřejmá, že není třeba ji nijak zvláště zmiňovat. O tom, zda se starší autoři s čínským písmem skutečně setkali, většinou objektivně nic nevíme a můžeme se o tom pouze dohadovat. Jednou z nejpřesnějších metod analýzy důvodů, které autoři cestopisů k opomíjení čínského písma ve svých knihách mají, by bylo snad oslovení dosud žijících tvůrců. Takový průzkum však přesahuje téma naší bakalářské práce a proto můžeme nechat vyřešení této otázky jiným badatelům.

2.2 *Prameny, které čínské písmo zmiňují okrajově*

Další samostatnou, a druhou nejpočetnější, kategorii v rámci knižních pramenů z oblasti české ne odborné literatury 20. a 21. století, které jsme zkoumali, tvoří skupina děl, kde si autoři existence čínského písemného systému sice všímají, ale nemají žádnou snahu zprostředkovat čtenáři komplexní a odborně správný obraz charakteru čínského písma, což se však samozřejmě na poli ne odborné literatury obecně spíše neočekává. Autoři na čínské písmo narážejí většinou jakoby náhodně a v minimální míře. V knize pojednávající o Číně, která má několik set stran, tak například může čtenář narazit na jedinou stručnou zmínku o existenci čínských znaků. Účelem této zmínky nebývá často samotný popis čínského písma. Obvykle jde o líčení zážitku, ve kterém určitou roli hrálo i čínské písmo a který prvotně s čínským písmem často nijak nesouvisí, nezřídka pojatého humornou formou. Pokud na toto líčení autoři navazují pokusem o stručný popis povahy čínského znakového písma, vystačí si pak pouze s několika větami. V těchto několika větách zpravidla sice uvádějí nepřesnosti, či dokonce mylná tvrzení charakteristická pro ne odborného autora bez primární snahy uvádět ve svém díle ověřená a odborně správná fakta, to ale humornému líčení, které je často prvořadým cílem, na ničem neubírá. Ba právě naopak – na humornosti mu nezřídka přidává, obzvláště pak z hlediska sinologického.

Tato skupina pramenů představuje největší část námi zkoumaných dokumentů, kterým se budeme dále věnovat, konkrétně více než 75%.

2.3 *Prameny, které čínské písmo zmiňují v širší míře*

Poslední a výrazně nejméně početnou, avšak z hlediska sinologického pravděpodobně nejzajímavější skupinu dokumentů tvoří ty, jejichž autoři se, na rozdíl od autorů předchozích, pouštějí do podrobnějšího pokusu o sofistikovaný výklad o čínském písmu. Věnují se přitom širokému rámci témat. Předmětem jejich úvah je například co vlastně vyjadřují čínské znaky a jaký vztah je mezi nimi a jednotlivými čínskými slovy, jaký je počet čínských znaků, jak je to se vztahem dialektů k písmu i používáním čínských znaků u nečínských národnostních menšin, jak písmo vlastně typologicky správně nazývat a jakým způsobem se čínské znaky píší či z kolika tahů se skládají, jestli existují nějaké konstrukční typy znaků, do kterých by se daly systematicky třídit, jak fungují radikály, fonetika a determinativy, jestli jsou znaky opravdu staré tisíce let, jestli prošly nějakými změnami, jak je to s oficiálními normami pro jejich psaní a jestli lze přepsat čínské znaky do latinky a pokud ano, proč se tak složité písmo prostě nezruší? Nicméně při svých pokusech o fundovaný výklad výše zmiňovaných aspektů čínského písma se bohužel dopouští četných omylů, které si uvedeme na pravou míru v následujících kapitolách.

V neposlední řadě jsou mezi našimi autory také takoví, kteří nejenže čínské písmo popisují z hlediska čistě paleografického, ale hodnotí i jeho estetickou stránku, touží proniknout do domnělých i skutečných tajů kaligrafie a čínského umění a věnují tak širší prostor v rámci svých knih i uměleckým kvalitám čínského písma. Oslovuje je přitom estetičnost, poetičnost a tajemno, které pro ně čínský písemný systém ztělesňuje.

Tuto skupinu tvoří pouze asi 25% námi zkoumaných dokumentů, tedy výrazně menší část.

2.4 *Historické a společenské pozadí*

Než se pustíme do podrobnějšího výkladu o čínském písmu, je třeba si uvědomit, že čínské písmo, jako ostatně každý písemný systém, je úzce propojeno s kulturními, historickými, sociálními a dalšími rysy společnosti, ze které pochází a které částečně prostřednictvím zapisovaného reflektuje. Také autoři našich cestopisů se v Číně nepohybovali ve vzduchoprázdnu, ale v prostředí ovlivněném jmenovanými souvislostmi. Proto i obraz poskytovaný analyzovanými prameny o čínském písmu v jejich knihách zrcadlí částečně proměny, kterými Čína v období od konce 19. přes počátek 20. století až po současnost procházela. Ten je navíc také modifikován sociálním prostředím, ve kterém se autoři v Číně pohybovali a také sociálním prostředím, ze kterého sami pocházeli. Tvůrci

cestopisů byli v různé míře obeznámeni s dosavadními poznatky a studii o čínském písmu.

Do Číny také přicházeli s odlišnými záměry. S jinými záměry do Číny cestovali misionáři, političtí vyslanci, různí dobrodruzi a moderní turisté a zapsali tak ve svých knihách odlišné pohledy na Čínu a samozřejmě tedy i na čínské písmo. Dnešní relativní otevřenost Číny cestovatelům, a dostupnost cestování vůbec, včetně poměrně dobré dostupnosti letecké dopravy, tvoří zcela jiné výchozí podmínky k cestám krajanů do Orientu, než panovaly na počátku 20. století.

Autoři, kteří vydali své knihy na počátku 20. století, se setkali se zcela jinou Čínou, než autoři počátku 21. století. Měli jiné možnosti setkání se s čínským písmem a zprostředkovávají svým čtenářům jinou zkušenost

Počátek 20. století znamenal pro celou Čínu období velkých změn. Právě na počátku 20. století bylo a koncem vlády poslední dynastie Qīng, která padla v roce 1911, uzavřeno dynastické období čínských dějin. Čína byla pohlčena četnými vnitřními problémy a právě se vzpamatovávala z občanských válek a povstání a také porážek, jež utřžila v 19. století během opiových válek i války s Japonskem. Tradiční čínské pojetí vlastní civilizace coby civilizace svou úrovní nedostižně převyšující všechny ostatní se právě otřásalo v základech. Čínští intelektuálové se začali zabývat možnými důvody čínských neúspěchů v oblasti domácí i zahraniční politiky a vzniklo tak nacionalistické emancipační a modernizační hnutí, které znamenalo částečné zavržení starých čínských tradic. Mnozí intelektuálové viděli šanci na lepší budoucnost Číny v přijetí evropských hodnot a všeobecné národní modernizaci. V roce 1915 se plně rozběhlo Hnutí za novou kulturu, jehož myšlenky pak eskalovaly za Májového hnutí roku 1919. Terčem revolučních myšlenek se stala i oblast psaného jazyka a literatury, která měla v Číně tradičně velký význam a o jejíchž proměnách pojednáváme níže (Bakešová, 2001).

První polovina 20. století byla obdobím válek, během kterého řada reformů dočasně upadla v zapomnění. Tyto reformy, obohacené o nové myšlenky, se ale dostaly znovu do popředí po roce 1949, kdy byla vyhlášena Čínská lidová republika (ČLR). Přesto druhá polovina 20. století nebyla klidným obdobím, protože šlo o období poznamenané událostmi Velkého skoku vpřed (1958–1960) a kulturní revoluce (1966–1976). Nicméně skrze sociální a ekonomické reformy, které byly zaváděny od počátku 80. let 20. století se nakonec ČLR vydala na cestu tržní ekonomiky a pozvolna vznikla Čína, jak ji známe dnes, tolik odlišná od dynastické Číny starších dob. (Bakešová: 2003)

Šlo přitom o velmi komplikovaný proces provázaný celosvětovými souvislostmi, které zde nemůžeme v širší míře z důvodu nedostatku prostoru zmiňovat. Kvalitními souhrnnými studii zabývajícími se moderními čínskými dějinami v češtině jsou například publikace Johna K. Fairbanka (1998) nebo Ivany Bakešové (2003).

Tyto souvislosti zde nebudeme ve větší míře komentovat, zaměříme se pouze na nezbytné zmínky v přímé návaznosti k našemu tématu, ačkoli všechny zmíněné aspekty je jistě třeba mít na paměti.

3 CHARAKTERIZACE ČÍNSKÉHO PÍSMO Z PERA NEODBORNÝCH AUTORŮ A ODBORNĚ SPRÁVNÁ HLEDISKA

Nejdříve se pojďme věnovat nejméně početné, avšak ze sinologického hlediska velmi zajímavé skupině autorů, kteří se pokoušejí o širší charakteristiku čínského písma. Pojďme si přiblížit jejich správné i mylné úvahy a přiřadit k nim odpovídající fakta z pohledu dnešní vědy o čínském písmu.

3.1 *Vztah mezi písemným znakem, slabikou a slovem v čínštině*

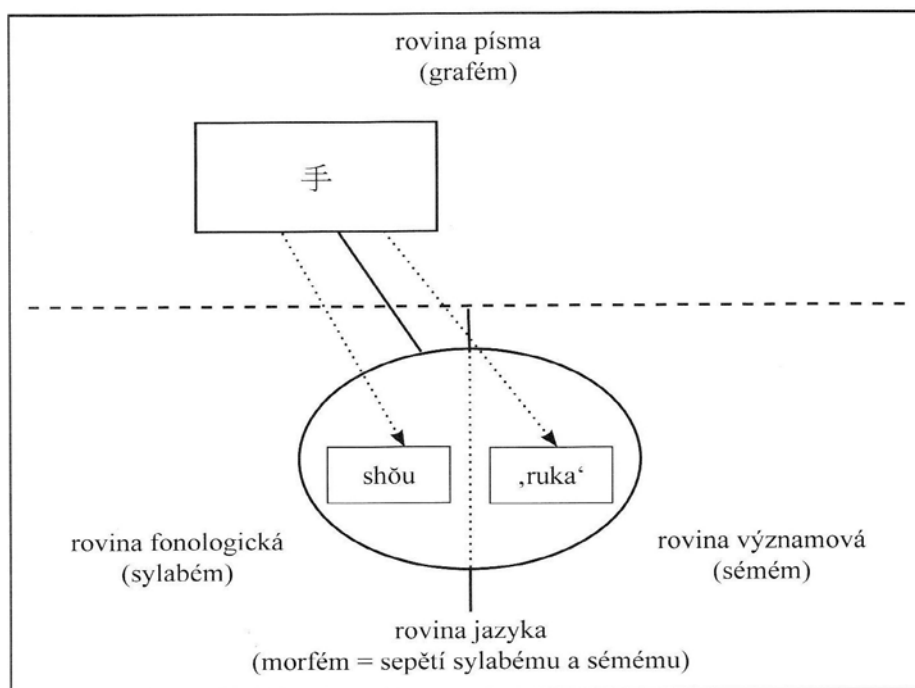
Už při zběžném pohledu na čínské písmo může v tomto ohledu dosud nevzdělanému člověku vytanout na mysli úvaha, jak vlastně tento písemný systém funguje, jakým způsobem jednotlivé písemné značky zaznamenávají jednotlivá slova a symbolem pro jakou jazykovou jednotku vlastně kupříkladu jeden čínský znak je. Než se pustíme do přímé citace myšlenek našich ne odborných autorů, měli bychom nejprve uvést odborně správná fakta o čínském písmu, která máme z hlediska moderních vědeckých poznatků k dispozici, abychom později výklad nemuseli nepřehledně rozměňovat mezi výroky jednotlivých autorů.

Jakékoli písmo je samozřejmě prostředkem k zapisování jazyka a úzce s ním tedy souvisí. Mezi jednotlivými jednotkami jazyka a písma musí proto existovat úzký a pevně daný vztah, který nelze vykládat dle libosti. To platí, i přestože jazyk písemný nikdy není zcela dokonalým obrazem jazyka mluveného a ačkoli je pravda, že v případě zápisu zcela současného živého jazyka bývá psaná podoba více či méně vzdálena od mluvené. Pevně daný vztah mezi jednotlivými písemnými znaky a jazykem vždy existuje – samozřejmě také nehledě na to, zda se jedná o zápis jazyka přirozeného, uměle vytvořeného, dosud živého anebo už dávno mrtvého. Jinak bychom písmo ani nemohli písmem v pravém slova smyslu nazývat. Platí, že některé psané jazyky mohou být z různých důvodů značně vzdáleny živému mluvenému jazyku, který kdysi zapisovaly nebo na základě kterého byly vytvořeny – například v případě klasické čínštiny, které se budeme věnovat níže, kdy se vývoj mluveného jazyka značně posunul vpřed, zatímco u psaného jazyka k takovému vývoji nedošlo. Nicméně stále je třeba – a v případě čínského jazyka možná obzvlášť důkladně – mít na paměti, že jeho jednotlivé značky mají úzký vztah k jednotlivým jazykovým jednotkám, které zapisují a to ať už pocházejí z jakéhokoli jazykového období. Tyto vztahy si můžeme nyní detailněji přiblížit. (Sampson, 1985: 26–45).

Jeden čínský znak zpravidla zapisuje jednu konkrétní jazykovou jednotku, kterou nazýváme morfém. Morfém je v rovině jazyka nejmenší významovou jednotkou reprezentovanou určitým zvukem. V rovině písma ho zpravidla zapisujeme jedním čínským znakem. V čínštině přitom základní fonologickou jednotku tvoří slabika (sylabém). Jeden čínský znak (grafém) tedy nejčastěji zapisuje jeden morfém, který je sepletem roviny výslovnosti, realizované určitou slabikou a roviny významu (sémémem). A protože základními jednotkami, které čínské znaky zapisují, jsou morfémy a jeden morfém téměř vždy odpovídá jedné slabice, můžeme čínské písmo nejvýstižněji pojmenovat jako morfemografické, a ještě přesněji jako morfemosylabografické (viz také obrázek 1). Existují samozřejmě i výjimky, kdy například jeden znak zapisuje dva morfémy apod., ale ty nejsou z hlediska procentuálního zastoupení v čínštině tak významné (Zádrapa, Pejčochová, 2009: 36–41).

3.2 Konstrukční typy čínských znaků

Dále bychom se v nezbytném rozsahu měli na tomto místě věnovat vnitřní stavbě čínských znaků, tedy jak jednotlivé znaky vznikaly a jaký mají vztah k jednotlivým slovům, která zachycují. Proto bychom si měli představit teorii tzv. šesti druhů znaků

Obrázek 1: Převzato ze Zádrapa, Pejčochová (2009: 37) – charakteristický vztah mezi čínským znakem a jazykovou jednotkou

(*liùshū* 六书) podle čínského učenice Xǔ Shèna (许慎)³. Pro co největší shodu s českým sinologickým prostředím uvádíme Xǔ Shènuv koncept v interpretaci podle Lukáše Zádrapy (Zádrapa, Pejčochová, 2009: 45–59). Tento koncept dělí čínské znaky do následujících šesti kategorií.

3.2.1 Znaky, které spodobňují tvar – *xiàngxíng* 象形

Do této kategorie znaků spadají piktografické neboli obrázkové znaky. Jsou hrubým, často velmi stylizovaným znázorněním označovaných předmětů. Jejich piktografická povaha se ale postupem století stávala stále zastřenější, takže dnes už podobu konkrétního předmětu v mnohých poznáme jen stěží a proto je dnes nemůžeme nezývat v pravém smyslu piktografickými.

Jde například o znaky *mù* 木 ‚strom‘, *kǒu* 口 ‚ústa‘, ve kterých bychom mohli možná tušit nesený význam, nebo také znaky jako *lù* 鹿 ‚jelen‘ nebo *lóng* 龙 ‚drak‘, u kterých by nám už odhadnutí správného významu dalo jistě větší práci.

Znaky tohoto charakteru tvoří nepatrný zlomek z celkového počtu čínských znaků.

3.2.2 Znaky, které ukazují na jevy – *zhǐshì* 指事

Tyto znaky jsou znaky symbolického charakteru, ve kterých můžeme nalézt schematický abstraktní ukazovací prvek – obvykle ztvárněný jednou linií nebo oválem. Tento ukazovací prvek může například upřesňovat už existující znak zpodobňující tvar. Například znak *mù* 木 ‚strom‘ tak může být přidáním jednoho tahu změněn na znak *běn* 本 ‚kořen‘ nebo znak *mò* 末 ‚koruna‘.

Znaky tohoto charakteru taktéž tvoří pouze nepatrný zlomek z celkového počtu čínských znaků.

³ Xǔ Shèn (58–147 našeho letopočtu) byl autorem prvního slovníku s názvem *Shuōwén Jiězì* 说文解字 (možno překládat jako *Vysvětlení znaků jednoduchých a analýza znaků složitých*), který se zabývá analýzou čínských znaků a vysvětlením jejich původu. Svou analýzu Xǔ Shèn vypracoval především na základě rozborů starších forem jednotlivých znaků. Jeho poznatky zapsané ve slovníku *Shuōwén Jiězì* potom výrazně ovlivnily i moderní lingvistiku a paleografii (Boltz, 1993: 429–442).

3.2.3 Znaky, které skládají významy – *huiyi* 会意

Tento typ znaků se vyznačuje tím, že v něm najdeme několik sémantických prvků, často piktoGRAFICKÉ povahy, jejichž kombinace naznačují význam konkrétního zapisovaného slova, což ovšem opět neznamená, že bychom bez předchozího studia byli schopni správně určit, co konkrétně tyto znaky zapisují:

První podkategorii v rámci této skupiny tvoří znaky, které jsou složeny ze dvou nebo více významových prvků – například znak *xiū* 休 ‚odpočívát‘, složený ze znaku *rén* 人 ‚člověk‘ a *mù* 木 ‚strom‘.

Druhou podkategorii tvoří znaky, které jsou sestaveny opakováním téhož piktoGRAFICKÉHO prvku – například znak *lěi* 磊 ‚kamenitý‘, složený ze tří znaků *shí* 石 ‚kámen‘.

Třetí podkategorii pak tvoří znaky, jež tvoří významové prvky, které tvoří jakési zkrácené vyjádření slova, které zapisují – například znak *wāi* 歪 ‚křivý‘, který je stvořen ze znaku *bù* 不 ‚záporka‘ a znaku *zhèng* 正 ‚rovný‘.

3.2.4 Znaky, které ztvárňují zvuk – *xíngshēng* 形声

Jedná se o kategorii, která zahrnuje většinu čínských znaků. Znaky náležející k této skupině v sobě slučují dvě složky – složku fonetickou (fonetikum) a složku významovou (determinativ). Fonetika, kterých je přibližně mezi 1 000 až 2 000, naznačují výslovnost znaků, determinativy, kterých je přibližně 500, odkazují rámcově na jejich význam.

Hlavním úskalím determinativů ovšem je, že netvoří žádnou soustavu přímo určující význam znaků, jak bychom jistě rádi předpokládali, nýbrž fungují z našeho hlediska často zcela nečekaně. Slova pro pocity se tak například mohou zapisovat nejen s determinativem ‚mysl, srdce‘, ale také s determinativem ‚ústa‘ nebo ‚strom‘.

Hlavním úskalím fonetik pak je, že naznačovala výslovnost čínských znaků v době jejich vzniku a ta může být od výslovnosti, jak ji zná čínština dnes, velmi odlišná. Dokonalých fonetik, která i dnes zachycují zcela přesně výslovnost znaku je jen asi 5% a u více než čtyř pětín čínských znaků se nemůžeme na jejich fonetickou složku spolehnout. Příkladem takového spolehlivého fonetika může být například fonetikum *huáng* 皇, vystupující například ve znacích *huáng* 惶, *huáng* 惶, nebo *huáng* 蝗, které se všechny vyslovují i dnes totožně (jako *huáng*). Příkladem méně spolehlivého fonetika pak

může být například *zhě* 者, které vystupuje namátkou například ve znacích *dōu* 都, *zhù* 著, *shē* 奢 nebo *xù* 绪.

Ačkoli tedy čínské písmo ve skutečnosti výslovnost velmi silně zohledňuje, protože většina znaků obsahuje fonetikum, zapsaná informace o výslovnosti je dnes již značně znehodnocena, protože od doby, kdy fonetika snad poměrně věrně kopírovala výslovnost jednotlivých znaků, uplynulo v případě některých znaků bezmála 3000 let.

3.2.5 Znaky, které jsou vypůjčeny – *jiǎjiè* 假借

Tato kategorie vlastně dalším konstrukčním typem není. Jedná se pouze o nový způsob využití už existujících znaků, nikoli tvoření nových.

Rámcově existují dva typy vypůjček. Zaprvé takové, kde původně neexistoval příslušný znak k zapsání slova. Většinou se jedná o gramatická slova, která je obtížné, ne-li nemožné znázornit piktograficky, nebo za pomoci determinativu. V takovém případě se slovo začalo zapisovat znakem stejné nebo podobné výslovnosti a asociace s původním významem znaku se poté vytratila. Například dnešní znak pro sloveso *lái* 来 ‚přijít‘ se původně používal pro pšenici a znázorňoval obilovinu s klasy. Druhým typem jsou vypůjčky, kde původně znak pro zápis příslušného morfému existoval, ale byl použit jiný, znějící stejně. Takové případy jsou v písarské praxi běžné.

3.2.6 Znaky, které se obratem vysvětlují – *zhuǎnzhù* 转注

Poslední Xǔ Shènova kategorie je značně nejasná a existuje mnoho různých vysvětlení týkajících se toho, které znaky do ní vlastně zařazovat. Nicméně vzhledem k tomu, že nikdy nebyla soustavně uplatňována, nemusíme se jí podrobněji zabývat.

3.3 *Snahy o pojmenování čínského písemného systému z pera ne odborných autorů*

Nyní se pojd'me věnovat jednotlivým ne odborným autorům a jejich terminologii v souvislosti s komplexním názvem čínského písemného systému. Nutno dodat, že je v jejich podání tato terminologie značně nesourodá.

Například Enrique Stanko Vráz a Olga Svejková (1983: 386) nazývají čínské znaky „čínskými písmeny“. V dalším pramenu F. N. Kolářová (1931: 82) čínské znaky

nazývá „obrázky – karaktery“, podobně jako Otakar Mlejnek (2000: 227), který, snad s nadsázkou, nazývá čínské písmo obrázkovým, když píše: „Co udělat, človíčku, když se tu nemůžeš slovy domluvit? To, co chceš, musíš přece těmto lidem na-ma-lo-vat! Vždyť přece mají jakési obrázkové písmo.“ Eva Kantůrková, Jan Cimický a Václav Dušek (2006: 89) používají stejný termín. Oproti tomu František Kubka (1955: 104, 113) nazývá čínské znaky hieroglyfy, podobně jako Vítězslav Veselý (2003: 62–63), který nazývá čínské písmo nejdříve hieroglyfy a poté klikyháky a písmeny. František Janouch (1980: 7–8) čínské písmo nazývá podobně – systémem hieroglyfů. Franz Carl Weiskopf (1953: 58, 72) nazývá čínské znaky „ideografy“, podobně jako Rudolf Hrušínský a Jiřina Doložalová (2001: 109), kteří píší, že čínské písmo je „znakové“ a „patří k písmům ideografickým“ (což podle nich znamená, že „každý znak má jednu slabiku“). Vicente Blasco Ibañez (1928: 48) pak píše, že čínské písmo je „ideologické“ (protože nemá oddělených písmen a každá značka je celé slovo). V knize Bohuslava Borovičky a kolektivu autorů (2006: 176) se pak můžeme dočíst pouze o nesrozumitelných klikyhácích a podobně si s terminologií neláme hlavu Ota Ulč (1992: 163, 165, 169), který čínské písmo nazývá nejprve „obrázkovým“, pak „rozsypaným čajem“ a vzápětí „ideogramy“ a „klikyháky“.

Nyní, podrobněji obeznámeni s charakterem fungování čínského písemného systému, si můžeme osvětlit, proč čínské písmo nemůže být nazýváno tak, jak ho nazývají autoři české ne odborné literatury.

Z dříve uvedeného odborného popisu čínského písma je nám již známé, že čínské znaky nejsou písmem logografickým, tedy písmem zapisujícím celá slova. Čínské znaky totiž z větší části zapisují jednotlivé morfémy, které teprve dále tvoří jednotlivá slova. Mohli bychom nanejvýše říci, že vývoj čínského písma směřoval od logografie směrem k dnešní morfemografii, neboť v archaické čínštině převládala jednoslabičná a zároveň jednomorfémová slova. Jeden čínský znak tedy dříve skutečně ve většině případů jedno slovo zapisoval. Dnes ale z převážné části jednotlivé morfémy jsou takzvaně vázané. To znamená, že nemohou v rámci jazyka stát samostatně, ale často pouze ve spojení s jinými morfémy. Dnes jsou oproti tomu čínská slova nejčastěji dvouslabičná a k jejich zápisu je tedy zapotřebí dvou morfémů, tedy dvou čínských znaků. Je tak jasné, že logografickým čínské písmo není (DeFrancis, 1984: 125–126).

Čínské písmo nemůžeme nazvat ani písmem obrázkovým (piktografickým). Nehledě na to, že piktografické písmo v pravém slova smyslu není písmem, neboť nesplňuje kritérium dostatečně pevné konvence mezi jeho jednotlivými značkami

a významy mluveného jazyka, které zapisuje a zpravidla tak poskytuje prostor širokým parafrázím. Čínské písmo piktografickým není, jednotlivé znaky zapisují přesně stanovené jednotky jazyka, ačkoli bychom až ke zjednodušeným zobrazením jednotlivých předmětů mohli původ některých jednotlivých znaků vystopovat, zejména v kategorii znaků *xiàngxíng*. Tzv. piktografické znaky mají sice v piktogramech pravděpodobně původ, obrázková podoba je ale dnes často značně zastřena a nesnadno rozpoznatelná. Tyto piktografické znaky nefungují jako piktogramy v pravém slova smyslu, nýbrž zapisují přesně stanovenou jazykovou jednotku, tedy morfém. Navíc už v nejstarších textech představují piktografické znaky pouze nepatrný zlomek z celkového počtu znaků (Boltz, 2003: 31–52).

Nejsou ani písmem ideografickým – tedy písmem, jehož jednotlivé znaky přímo zachycují ideje a významy jazykových jednotek (slov, morfémů) a nezohledňují jejich hláskové podoby a vztahy k mluvenému jazyku. Většina čínských znaků obsahuje fonetickou složku, zejména znaky, které bychom mohli řadit do kategorie *xíngshēng*, ačkoli dnes jsou již fonetika značně nepřesná a pravděpodobně nikdy nehrála takovou roli jako u hláskových písem. Za ideogramy bychom snad nejvíce mohli považovat znaky typu *huìyì*, ale i zde je toto označení nepřesné. Snad bychom mohli čínské znaky nazývat spíše fonoideografickými, ale i toto označení by nebylo správné. Za prvé protože přesnou výslovnost ani význam z nich bez předchozího studia neodvodíme, za druhé proto, že ideografické písmo bychom mohli obecně považovat spíše za filozofický konstrukt než za reálný písemný systém. (DeFrancis, 1984: 133–149))

Čínské znaky nemohou být nazývány ani písmem hieroglyfickým, neboť hieroglyfické písmo se vyznačuje zcela jiným principem fungování. Počáteční stadia hieroglyfického písma mají sice piktografický charakter, stejně jako podle některých badatelů počáteční stadia písma čínského. Nicméně dále vykazují řadu zásadních odlišností. Hieroglyfické písmo si nejdříve dlouho drželo obrázkový charakter, ale poté prošlo procesem fonetizace. Ta sice zcela nevytlačila symbolické a piktografické zobrazování, ale šlo o významný posun směrem k hláskové abecedě. Hieroglyfické písmo poskytovalo možnost zápisu slov přibližně 25 pevně určenými fonetickými znaky, které zapisovaly jednotlivé souhlásky, samohlásky se nezapisovaly. Ačkoli o typologickém charakteru hieroglyfické abecedy se vedou diskuze, je zřejmé, že jde o písemný systém, který je od čínského diametrálně odlišný a ani jeden z těchto písemných systémů nelze nazvat ideografickým (Wilson, 2010: 32–60).

Písmo ideologické je také nevhodným pojmenováním, takový přívlastek k pojmenování písemného systému spíše nepatří. Pravděpodobně jde o zkomolení přívlastku „ideografický“, kterým jsme se už zabývali výše.

Čínské znaky by neměly být nazývány ani „písmeny“, protože tak jsou obecně nazývány písemné znaky pro zápis abeced, jakožto soustav hláskových, popřípadě slabičných, písemných znaků ustálených do uspořádaného pořadí (Krupa a Genzor, 1989: 337). Čínské znaky přitom nejsou ani písmeny ani prvky abecedy.

Nejsou ani rozsypaným čajem, klubkem čárek nebo nesrozumitelnými klikyháky v tom smyslu, že by neměly pevně danou vnitřní strukturu, protože jejich struktura je nejen pravidelná, ustálená a závazná, ale navíc jsou složeny z menších prvků, které se pravidelně opakují a na které se dají znaky rozkládat, přičemž některé stojí také jako znaky samy o sobě. Není tedy úplně pravdou, že bychom se každý čínský znak museli učit jako změř nesourodých čárek zvlášť, nýbrž se řídíme určitými ustálenými pravidly, ačkoli jejich osvojení jistě nějakou dobu trvá.

Čínské znaky je tedy nejvhodnější a nejvýstižnější podle zavedeného úzu nazývat zkrátka „znaky“ a vyhnout se tak matoucím a zavádějícím termínům a pojmenováním.

3.4 Charakteristika stavby čínských znaků z pera ne odborných autorů

Co se týče charakterizace principu vzniku a fungování čínských znaků, dopouští se naši ne odborní autoři většinou hrubých nepřesností nebo neověřených tvrzení, ale je pravda, že uvádí i některé v zásadě správné úvahy. Pojdme si ukázat na příkladech z ne odborné literatury, jaký obraz o charakteru čínského písma nám jednotliví autoři poskytují.

Například Ota Ulč (1992) se zabývá funkcí a stavbou čínských znaků v porovnání s českou abecedou. Terminologie, kterou k tomu používá, je ale značně nesourodá. Na straně 163 uvádí, že čínský znak není písmenem či čistě fonetickým zápisem slabiky, ale spíše než fonetickou hodnotu vyjadřuje „pojem“. Těchto „pojmu“ je více než zvuků, které by se daly zapsat pouze dvěma tucty písmen. Čínské písmo zároveň ještě na téže straně nazývá obrázkovým. Věnuje se i mechanismu vzniku znaků. Čtenář se tak může dočíst například o původu znaku *nǚ* 女 ‚žena‘, o kterém Ulč uvádí: „Ideogram pro pojem žena prý vznikl z něčeho velmi podobného českému kosočtverci⁴.“ Pravděpodobně tak tedy

⁴ O znaku *nǚ* 女 se předpokládá, že je skutečně piktografického původu, avšak na základě ranějších forem tohoto znaku je snadno doložitelné, že se pravděpodobně nemohl vyvinout z kosočtverce.

ztotožňuje nejen „obrázky“ čili „piktogramy“ ale i „ideogramy“, které reprezentují „pojmy“. Znak *žena* se věnuje i dále, když popisuje jiný způsob vzniku znaků. Všimá si, že například znak složený ze dvou znaků *žena* nese význam „svár“, a označuje tento způsob zápisu významu znaků jako logický a jednoduchý. Neumí ale vysvětlit způsob vzniku znaků s abstraktním významem – „Namalovat mohu slunce, ale jak namaluji úžeh?“ Na str. 165 pak pokračuje ve výkladu a píše, že: „Ony znaky, ideogramy, se skládají aspoň z tuctu přizahnutých čar,“ které pak mají určené pořadí.

Podobně jako v případě kombinace dvou znaků *žena* vysvětluje skladbu čínských znaků i Adolf Hoffmeister (1959: 51), a to na příkladu znaku *hào* 好 ‚dobrý‘, který charakterizuje jako složeninu znaku *nǚ* 女 ‚žena‘ a znaku *zǐ* 子 ‚dítě‘. Původu jednotlivých komponentů tohoto znaku nevěnuje pozornost.

Stejný příklad uvádí i Alois Neumann (1954: 311–315). Ten zmiňuje také existenci radikálů a fonetik, kde se však dopouští z odborného hlediska nedorozumění formulacemi jako například: „znaky pro všechny předměty ze dřeva mají v sobě radikál označující dřevo, znaky pro všechny předměty z kovu mají v sobě radikál označující kov atd.“, se kterými nemůžeme zcela souhlasit. Stanislav Komárek (2008: 148) charakterizuje radikály podobným způsobem, a navíc uvádí, že jsou podle nich znaky řazeny do slovníků.

Markéta Slezáková (2005: 41) pouze píše: „Znak pro internetovou kavárnu poznáme [...], dva křížky v domečku a nějaké čárky.“

Poměrně obsáhlý výklad čínským znakům věnuje Rudolf Ciovárek (1925: 300–310). Ten usuzuje, že jednodušší čínské znaky vznikly z primitivního zobrazování předmětů jako výtvar „zajisté duchaplných“ lidí. Dále pak prý „systém písma záleží jednak ve spojování týchž charakterů v celek a pak připojování různých znaků k jednomu základnímu. Tímto spojováním naznačují se vlastnosti základního charakteru, dále se mění jeho význam, takže povstává jiné slovo a jiný pojem.“ A dále „následkem [...] různé výslovnosti slabik čili jednotlivých charakterů, přidávají Číňané ku pevným, základním charakterům jiné, podle určitých pravidel, čímž se jejich význam mění. Tento systém záleží v různé zpěvné výši vyslovovaných slabik a sinologové mu dali název systém fonetický. Číňané dělí podle tohoto systému své charaktery na dvě hlavní skupiny: pevné, základní charaktery se nazývají „matkou významu“ a je jich 214 až 554 (mnohé časem vymizely, jiné byly přidány); druhá skupina je pojmenována „matkou zvuku“ a těch je 800

Nejstarší nám známá podoba znaku *nǚ* 女 datovatelná do 12. až 11. století před naším letopočtem připomíná spíše klečící postavu s rukama překříženými před hrudí (Lindqvist, 2010: 42 - 43)

až 900. Kombinací těchto dvou skupin se docílí ovšem veliký počet významů, takže se jich čítá na 80 000, ale jejich počet není nijak omezen [...].“ Tímto popisem pravděpodobně autor charakterizuje existenci znaků typu *xíngshēng*, které mohou obsahovat radikál a funkční fonetikum.

Václav Petr (2002: 68) dělí znaky na tři strukturální skupiny: „Jednoduché ideogramy vyjadřují abstraktní myšlenky (nahore, dole, milovat). Piktogramy vyjadřují objekty, konkrétní věci. Třetí kategorii tvoří složené znaky a znaky odvozené od znaků první a druhé skupiny.“

Co se týče vztahu mezi čínským znakem a slabikou, mezi našimi autory bývá charakterizován podle vzorce „jeden znak odpovídá jedné slabice“. Tak píše například Rudolf Hrušínský a Jiřina Doležalová (2001: 109), Václav Petr (2002: 68–69) a Antonín Jakeš (1989: 41) nebo Luděk Frýbort (2009: 279), který dále rozvádí „neplatí, že jeden znak je jedno slovo – to platí jen u zcela jednoduchých pojmů, že je lze vyjádřit jedním slovem (slabikou) a jedním znakem, v ostatních případech jde o kombinace, které se musíme učit, protože neodpovídají naší, ale čínské logice, některé znaky samy o sobě neznamují nic a významu nabývají jen ve složeninách, ne však takového, jaký bychom čekali“. Oproti tomu Vítězslav Veselý (2003: 65) tvrdí: „v čínském jazyku je tolik písmen, kolik existuje slov, nebo přesněji řečeno pojmů ve slovníku, tedy asi 50 000,“ přičemž „všechna čínská slova jsou jednoslabičná.“ O jednoslabičných slovech píše i Josef Kořenský (1909).

Na těchto příkladech pozorujeme, že jednotliví autoři se svými domněnkami značně liší. Téměř každý také používá jinou terminologii a bohužel žádný z nich neuvádí prameny a odkazy na zdroje, ze kterých při svých úvahách vychází, jak je ostatně zvykem na poli ne odborné literatury.

3.5 Údaje o počtu čínských znaků z pera ne odborných autorů

Soudě podle četnosti zmínek v rámci české ne odborné literatury je téma počtu čínských znaků velmi populární a zaujalo už mnoho laiků. Zajímavé je, že různí autoři se na tomto „počtu“ velmi zřídka shodují a nezřídka se navzájem liší až o desetitisíce. To se dá ale snadno vysvětlit tím, že každý autor zkrátka uvádí počet znaků podle jiného klíče. Někteří uvádějí počet znaků vůbec, které se nahromadily v průběhu historie, ale nepoužívají se a jsou pouze zapsány ve slovnících, jiní mají na mysli počet běžně používaných znaků, které běžný Číňan potřebuje v každodenním životě. Někteří uvádějí

počet znaků potřebný pro čtení běžné beletrie, jiní pro přečtení novin, další například pro uznání gramotnosti. Objevují se různé odhady o tom, kolik znaků aktivně ovládá běžný Číňan nebo kolik znaků se čínské děti ve školách naučí za jeden školní rok.

Vicente Blasco Ibañez (1928: 48) píše, že „Číňan může umět 20 000, 30 000 nebo i 40 000 značek“. Milena Blažková (1997: 60–61) uvádí celkový počet znaků na 80 000, přičemž dospělý vzdělaný člověk jich prý zvládá asi 10 až 12 000. Vítězslav Veselý (2003: 65, 68, 76) píše, že čínština má asi 50 000 znaků, na noviny musí člověk znát „alespoň 8000 slov, tedy v Číně písmen“, přičemž existuje „gramotnost různého stupně“ podle toho, kolik se umí znaků a vzdělání lidé aktivně ovládají 20 000 i více písmen. Rudolf Hrušínský a Jiřina Doležalová (2001: 109) počet znaků uvádí na 70 000, přičemž v běžném životě se prý užívá jen 5 000 až 6 000 čínských znaků. Vladislav Tomáš Jiroušek (1997: 7) píše, že psaná čínština má asi 50 000 znaků. Ota Ulč (1992: 163) o čínských znacích uvádí: „Běžně se jich užívá jen 5900 a znalost 1500 docela postačí, aby si člověk mohl přečíst noviny a na schůzi pronesl srozumitelný diskuzní příspěvek“. Alois Neumann (1954: 311–315) píše, že znaků je obrovské množství, odhaduje se, že 70 000, pro běžnou potřebu ale postačuje mnohem menší množství. Pro četbu novin a průměrné moderní literatury stačí 3 000 až 4 000 znaků, pro četbu odborné literatury 6 000 až 10 000 znaků, přičemž je v Číně dobrým průměrem naučit se za rok přibližně 500 znaků. Václav Petr (2002: 69) píše, že součet všech znaků za celou čínskou historii přesahuje 50 000, noviny používají asi 6 000 znaků a děti na základní škole se musí naučit 2 až 3 tisíce znaků. Antonín Jakeš (1989: 38–39) uvádí, že počet znaků potřebných k porozumění jednoduchého textu je asi 2 000, na středně složitý text je třeba znát 5 000 znaků a odhaduje se, že jich celkem existuje přibližně 70 000. Stanislav Komárek (2008: 145–149) píše, že celkem má čínština asi 50 000 znaků, hranice gramotnosti leží ve 2 až 3 tisících a všechny znaky neumí prakticky nikdo. Luděk Frýbort (2009: 279) píše, že běžně lze vystačit se znalostí 2 000 znaků. Jiří Hronek (1951: 95) píše: „Znáš-li 2 000 znaků, jsi schopen číst noviny a napsat jednoduchý dopis“, což je příčinou vysokého počtu ngramotných. Dále uvádí, že student na střední škole musí znát asi 5 000 znaků. Josef Kořenský (1909: 92) píše: „Ubozí školáčkové! To je práce, nežli se naučí několika stům znakům a ještě potom mohou říci, že umějí čísti velmi málo. Lepší čtenáři znají takových znaků na sta, obyčejný vzdělanec pár tisíc, učenci asi deset tisíc, ale v největších čínských slovnících vyskytuje se jich více než padesát tisíc.“ Alberto Zola (1997: 21) píše prostě „počet znaků je obrovský“.

3.6 Skutečný počet čínských znaků

Co se skutečného počtu znaků ze všech zmiňovaných hledisek týká, je situace skutečně poměrně složitá. Například slovník *Kāngxī Zidiǎn* (康熙字典) z roku 1715 obsahuje přes 47 000 znaků. Znakový slovník *Hànyǔ Dà Zidiǎn* (Velký znakový slovník čínštiny, 汉语大字典) (1986–1990) obsahuje 55 000 znakových vstupů. Nejužívanější moderní velké čínské slovníky *Cíhǎi* (Moře slov, 辞海, 1973, 1989) a *Cíyuán* (Pramen slov, 辞源, 1983) ale obsahují shodně „jen“ přibližně 14 000 hesel, čímž se od největších čínských slovníků liší až o desetitisíce znaků. Co se totiž reálně běžně používaných znaků týká, jde ve skutečnosti o znatelně menší počty. Významnou část velkých slovníků tvoří totiž tzv. různopsaní, například ve slovníku *Kāngxī Zidiǎn* jde o 40%, a další znatelnou část pak zabírají znaky, které nepatří do standardní znakové zásoby, protože jsou zastaralé a používaly se v dřívějších dobách. Nezanedbatelnou část také tvoří další velmi málo používané znaky, například místní a historické názvy, znaky pro jména osob anebo znaky používané pouze v rámci určitého nářečí. Neznamená to tedy, že by nějaký Číňan běžně ovládal 55 000 znaků, ale naopak – převládající část největších slovníků nikdy za svůj život nebude potřebovat a nepoužije. Přesný počet čínských znaků, které jsou aktuálně v oběhu, sice není jednoduché stanovit, protože často není zcela jednoznačné, které znaky do tohoto souhrnu zařadit a které už vyloučit, ale mohli bychom říci, že se jedná o přibližně 10 000 čínských znaků. Tento počet je také shodný s počtem znaků ve slovníku *Xīnhuá Zìdiǎn* (新华字典), který je základní příručkou pro veřejnost v Číně. Pokud přitom z této množiny čínských znaků na základě četnosti výskytu a šíře použití vyřadíme dále ještě ty znaky, které se užívají zřídka, získáme množinu běžně užívaných přibližně 7 000 znaků. Nejčastěji užívaných znaků je však ve skutečnosti ještě méně, asi 2 500 až 3 500. Nejčastěji užívaných 6 600 znaků přitom pokryje 99,999% textu, 3 800 znaků pokryje 99,9% textu a 2 400 znaků pokryje 90–95% textu. Zcela zásadní je tedy ovládnout 2 000 až 3 000 znaků a se znalostí 5 000 znaků přečteme téměř všechny znaky v běžných publikacích. Hranice základní gramotnosti byla přitom stanovena na 1 500 znaků pro rolníky a 2 000 pro zaměstnance v obchodu a obyvatelstvo městysů. Čínské děti se přitom během jednoho školního roku naučí 550 až 650 čínských znaků (Zádrapa, Pejčochová, 2009: 31–33).

3.7 Homofonie, homonymie a homografie v čínštině

Z hlediska čínského jazyka a písma jsou důležitými také pojmy homografie, homonymie a homofonie, které bychom si nyní měli osvětlit.

Vzhledem k tomu, že stavba čínské slabiky je velmi jednoduchá a počet slabik je značně omezený a menší, než je počet slov (přesněji morfémů), která jsou třeba jimi vyjádřit, je nasnadě, že čínština vykazuje velkou míru homofonie morfémů. Jinými slovy, je mnoho morfémů, jež se vyslovují totožně. Kdybychom proto vyslovovali izolované slabiky bez kontextu, nemohli bychom v mnoha případech odlišit, o který morfém se jedná. Toto rozlišení je však možné díky víceslabičnosti jednotlivých slov a kontextu slov ve větách nebo také prostřednictvím písma (Zádrapa, Pejčochová, 2009: 42–43).

Ani tady ale není situace tak jednoduchá, protože existuje také homografie. Tedy stejný způsob zápisu pro různé morfémy s různou výslovností. Přičemž znaků s více než jedním čtením je v současné čínštině asi 10 až 20% (Zádrapa, Pejčochová, 2009: 42–43).

Také známe tzv. homonymii, kterou můžeme chápat jako stav, kdy se morfém shodně zapisuje a vyslovuje, ale nese vícero nesouvisejících významů (Zádrapa, Pejčochová, 2009: 42–43).

Toho si všímají i naši ne odborní autoři. Například Antonín Jakeš (1989: 41) zmiňuje „Severní čínština má asi 420 základních slabik a k tomu je mnoho homonym, slabik s několika výnamy.“ a Ota Ulč (1992: 164) píše, že „veškeré znaky lze vyjádřit pouze 407⁵ slabikami a proto se Číňané často potýkají s problémem homofonie jednotlivých znaků“ a tak například „výraz ‚hua‘ znamená padesát různých věcí“. Lucie Nováková (2004: 294–295) pak píše: „Čínských slabik je ve srovnání s češtinou velmi málo – ani ne pět set – a každá se dá vyslovit čtyřmi různými intonačními tóny, které mění význam dané slabiky. I tak ale může slabika s tónem značit několik odlišných významů [...]. A aby toho nebylo málo, má každá slabika vlastní znak, kterým se píše. No hurá, řeknete si, alespoň se podle znaku pozná, co to vlastně znamená. Ale ono se může i stát, že jeden znak zastupuje víc slabik.“

3.8 Pǔtōnghuà a dialekty v čínštině

Problémy ale může působit spíše výrazná vzájemná odlišnost některých nářečí mluvené čínštiny. Proto se cizinci stávají v Číně svědky řady pro ně nezvyklých situací,

⁵ San Duanmu (2000: 48) uvádí, že čínština má přibližně 400 slabik.

jako je potřeba psaní coby doplňku k mluvené komunikaci, například v případě televizních titulků, nebo dokonce v komunikaci mezi rodilými mluvčími čínštiny mezi sebou navzájem. Téma mluveného jazyka a jeho nářeční rozrůzněnosti a jejich vztahu k čínskému písmu je proto také jedním z námětů, kterých si často naši autoři všímají ve svých knihách. Písmo přitom shodně hodnotí jako pozitivní prvek jednotící jednotlivé dialektické skupiny i celou Čínu.

Vladislav Tomáš Jiroušek (1997: 7) píše, že „psaná čínština je srozumitelná pro mluvčí všech dialektů, pokud umí číst“. Adolf Hoffmeister (1959: 12) píše: „Všichni Číňané si mohou psát, ale Pekinec se nedomluví s Kantoncem“. Bohuslav Borovička a kolektiv autorů (2006: 176), Jiří Hubička (2008: 37), Marie Majerová (1954: 184) a Jan Drbohlav a Michal Dvořák (2006) shodně píší, že komunikace v Číně je obtížná i mezi samotnými Číňany, kteří často musí například „mluvit tak, že si kreslí svoje znaky do vzduchu, aby si mezi sebou rozuměli“. Jarmila Glazarová (1959: 225, 226) líčí nedorozumění mezi tlumočníky – mluvčími různých dialektů čínštiny: „V takovém případě začali s velikou rychlostí črtat znaky buď prstem na dlaň, nebo plnicím perem na papír, a všechno bylo rázem srozumitelné. V tom právě je důvod, proč se Čína ještě nemůže vzdát svého znakového písma[...]“. Milena Blažková (1997: 61) píše, že mluvčí jednotlivých dialektů si nerozumí a musí se domlouvat psaním znaků. Antonín Jakeš (1989: 39) popisuje, že různí mluvčí čtou znaky jiným způsobem, ale „písmo je bezpečným a spolehlivým prostředkem dorozumění mezi Číňany celé země.“ František Janouch (1980: 7–8) píše, že čínské písmo je všem na Dálném východě srozumitelné, ale každý ho čte jinak, včetně různých Číňanů a toto komentuje: „Znaky si skoro v každé provincii čtou po svém a po svém, někdy zcela odlišně je vyslovují. Jenom jejich význam zůstává stejný“ a z toho vyvozuje: „Miliardu Číňanů spojuje totiž ne jeden jazyk, nýbrž systém hieroglyfů.“ a „Kdybychom fonetizaci čínštiny provedli bez větších příprav, Čína by se rozpadla [...] a mluvčí z různých provincií by si navzájem nerozuměli – proto je třeba nejdříve zavést jedno nářečí a potom teprve zrušit písmo. Rudolf Cicvárek (1925) píše, že „Číňané si často píší znaky do vzduchu, když spolu mluví“. Jiří Hronek (1951: 95) uvádí, že v Číně je mnoho nářečí, jejichž jediným pojítkem je písmo, kterému „každý rozumí, jen ho po svém vyslovuje“ a proto se „nedaří znaky zrušit“ a Stanislav Komárek (2008: 149) se zmiňuje o „psaní znaků na papír, či na dlaň“ a říká, že „právě jednotné písmo udržuje jednotnou Čínu“.

Co se týče univerzálnosti čínského písma, je nutno říci, že čínština má skutečně velké množství dialektů, které můžeme dále dělit do skupin podle vzájemné příbuznosti, přičemž nejen tyto dialektické skupiny mezi sebou, ale i jednotlivé dialekty v rámci stejných dialektických skupin, vykazují navzájem různou míru srozumitelnosti, či spíše nesrozumitelnosti. A samozřejmě také různou míru shody s dnešní oficiální normou tzv. „obecné čínštiny“, tedy *pǔtōnghuà* (普通话). Ta je oficiálním standardem, který je definován jako „společný jazyk čínského národa, jehož fonetickým standardem je pekingská výslovnost, základním dialektem jsou severní nářečí a mluvnickým standardem jsou vzorová díla psaná současnou spisovnou čínštinou.“ (podle Hú Yùshù 胡裕树, 1986).

Jednotlivé dialekty se přitom mezi sebou liší především fonologicky, a až v druhé řadě i lexikálně a relativně nejméně pak v gramatických strukturách. Zejména fonologické odlišnosti tedy pak vedou k časté nesrozumitelnosti jednotlivých dialektů navzájem, kdežto písemný styl existuje v podstatě pouze jeden, bez ohledu na dialektické rozdíly jazyka mluveného. Jistou výjimku přitom tvoří například právě našimi autory zmiňovaná kantonština, která má některá slova, která lze zapsat pro tento účel speciálně vytvořenými kantonskými znaky. Takové znaky se ale používají velmi málo (Sehnal, Čínský jazyk).

I v tomto ohledu uvádí někteří odborní autoři jisté nepřesnosti. Například Josef Plojhar (1957: 73), který píše o své návštěvě čínské opery: „A co bylo ještě pozoruhodné: na bílé stěně proscenia se promítal text v pekinském dialektu, aby návštěvníkům severanům bylo umožněno porozumět, co herci – jižané na jevišti říkají nebo zpívají.“ se dopouští omylu, když píše, že byl promítán „text v pekinském dialektu“. Psaná podoba znaků pro severní a jižní dialekt je totiž stále stejná a v severním a jižním dialektu se mohou pouze jinak vyslovovat.⁶

Nicméně co se týče barvitého líčení nedorozumění mezi jednotlivými čínskými mluvčími, je třeba si zachovat určitý odstup. Číňané svých lokálních nářečí pro komunikaci s mluvčími odlišných nářečí užívají velmi zřídka. Obvykle použijí buď oficiální standard *pǔtōnghuà*, nebo nějakou normu místního standardu, obvykle jazyk nejbližšího provinčního města. To potom případné nedorozumění značně zmírňuje. (Sehnal, 2000–01).

⁶ Ve skutečnosti jednotlivé dialekty zapisovat lze, ale zpravidla se zapisují pouze pro speciální účely, například v lingvistice.

3.9 *Pǔtōnghuà, báihuà, wényán a tzv. tradiční a zjednodušená znaková sada*

Dnes jsou závaznými dorozumívacími prostředky pro celou Čínu *pǔtōnghuà* a její písemná podoba (bez ohledu na lokální dialekty). Před celonárodním zaváděním tohoto standardu a jeho psané podoby v Číně psaný jazyk přitom fungoval obdobně. Ještě na počátku 20. století z hlediska psaného jazyka existovaly dva základní jazykové styly, přičemž se největší prestiži těšil klasický styl, tzv. *wényán* (文言). Ten se formoval především na základě prozaických spisů z 6. až 3. století před naším letopočtem. Nejpozději v 7. století našeho letopočtu ale došlo díky tomu, že se *wényán* nevyvíjel spolu s mluveným jazykem, jehož vývoj naopak neustále postupoval, k tak výraznému rozlišení těchto dvou rovin, že se *wényán* stal na poslech nesrozumitelným a po tisíciletí pak byl vázán pouze na písemný projev. Ve stylu *wényán* se potom realizovala většina čínského intelektuálního života. Byl zároveň oprostěn od vlivu nářečních rozdílů a tedy také srozumitelný vzdělaným mluvčím všech dialektů. Druhým jazykovým stylem pak byl styl blízký hovorovému jazyku, tzv. styl *báihuà* (白话), který se postupně ustálil jako další forma literárního jazyka. Styl *báihuà* zůstával mluvenému jazyku znatelně bližší, než *wényán*, ale používal se pouze v omezeném okruhu literárních děl (Bařinka, 1980: 42–59).

Výraz „současná spisovná čínština“ pocházející z definice pojmu *pǔtōnghuà* podle Hú Yùshù (1986) přitom neoznačuje nic jiného než právě „současný styl *báihuà*“. Současným se přitom myslí období zhruba od r. 1919, kdy se v Číně v důsledku tzv. Májového hnutí prosadil právě psaný styl blízký hovorovému jazyku a nahradil tak *wényán* (Bařinka, 1980: 42–59).

V důsledku snah o modernizaci Číny, které se zrodily v myslích čínských vzdělanců už na konci 19. století, se také začalo kromě přechodu od stylu *wényán* ke stylu *báihuà* uvažovat i o zjednodušení čínského písma. Myšlenky všeobecné modernizace v průběhu 2. poloviny 20. století rozšířené o důraz na vzdělání co nejširších vrstev obyvatelstva si kladly za cíl zjednodušení složitého písemného systému. Do této doby se v Číně psalo z dnešního pohledu nezjednodušenými, tradičními znaky. V důsledku širokých reforem, které vešly v platnost během 50. a 60. let 20. století pak došlo k přechodu na tzv. zjednodušenou sadu čínských znaků, která se v ČLR používá i dnes (DeFrancis: 1984: 257–279).

Nová znaková sada se pak oproti tzv. sadě tradiční vyznačuje především výrazným zjednodušením a zmenšením počtu tahů v rámci jednotlivých znaků. Konkrétně podle Fèi Jīnchànga (费锦昌, 1993) lze výrazné rozdíly oproti dříve používané tradiční,

nezjednodušené sadě pozorovat u 35% z nejčastěji používaných 5000 znaků. U 41% znaků se pak obě sady shodují a u 24% znaků jde o spíše nevýrazné odchylky, které nezpůsobují problém s oboustrannou identifikací.

Vidíme tedy, že mylná je i úvaha některých ne odborných autorů o tom, že by si dnešní Číňan mohl bez jakékoli průpravy pročitat starověkými spisy a beze zbytku jim i dnes porozumět, tak, jak píše například Milena Blažková (1997: 61): „Zvláštností čínského písma je, že jednotlivé znaky se během historického vývoje nezměnily, a tak si může i dnešní Číňan studovat v klasických dílech starých několik tisíc let“. Naopak, četba starých spisů vyžaduje i pro Číňana, který umí číst, speciální průpravu.

3.10 „Všeobecná srozumitelnost“ čínského písma

Srozumitelnost psané formy čínštiny pro mluvčí všech dialektů vede opět až k úvahám o ideografické universálnosti čínského písma, která pak bývá podporována ještě představami o jeho srozumitelnosti pro celý Dálný východ, podloženými užíváním čínských znaků v Japonsku, Koreji a Vietnamu.

Je sice pravda, že čínské dialekty si mohou být do různé míry nesrozumitelné a čínské písmo pak může působit jako jistý druh spojení mezi nimi, ale zároveň bychom měli vzít v potaz, že v případě, že jednotliví mluvčí píšou čínskými znaky, nezapisují vlastně svůj dialekt, ale obecně srozumitelnou normu psaného jazyka, který se učí zároveň s tím, co se učí psát.

Ani používání čínského písma v Japonsku, Koreji a Vietnamu, které přijaly v minulosti čínské znaky, není důkazem, že by čínské písmo bylo díky své ideografičnosti obecně srozumitelným. Bylo jen přejato a poté používáno k zápisu jiných jazyků. Takto by mohla posloužit i kterákoliv jiná písemná soustava. Navíc pokud srovnáme například jednotky mluveného jazyka zapisované pomocí čínských znaků v Číně a v Japonsku, zjistíme, že ve skutečnosti často nezapisují stejné významové jednotky, nýbrž pouze jednotky příbuzné. Tento vzájemný překryv pak způsobuje částečnou srozumitelnost mezi jednotlivými písemnými systémy, která je však velmi omezená (Unger, 2004: 47–70).

Úvahy o univerzálnosti čínského písma mezi ne odbornými autory dobře reprezentují například Stanislav Komárek (2008: 145, 149), který píše, že v případě čínského písma jde o „osvobození od zvukového aspektu jazyka“ a „takto by se dala klidně psát i čeština“ a pomyslně ho doplňují František Janouch (1980: 7), který ve své knize píše, že „čínské písmo je srozumitelné Číňanům, Japoncům a Korejcům“ a Alois Neuman

(1954: 311–315), který zmiňuje používání čínských znaků na Dálném východě v minulosti jako příklad universálnosti čínských znaků.

4 NESROZUMITELNOST ČÍNSKÉHO PÍSMO JAKO HLAVNÍ NÁMĚT NEODBORNÝCH AUTORŮ

Nejcharakterističtější námětem v rámci česky psané cestopisné literatury je bezesporu téma nesrozumitelnosti čínského písma z hlediska cizince. Tento námět jsme pozorovali ve většině, tedy konkrétně v 70% námi zkoumaných pramenů. Z hlediska obrazu o čínském písmu tak, jak nám ho analyzovaný vzorek poskytuje, můžeme konstatovat, že čínské písmo působí na cizince velmi komplikovaným a náročným dojmem. A na srozumitelnosti mu pak v jejich očích nepřidává ani jazyk, který toto písmo zapisuje. Popisu nesrozumitelnosti a komplikovanosti mluvené čínštiny je ostatně dle naší analýzy v české literatuře věnován ještě větší prostor, než popisu nesrozumitelnosti a komplikovanosti čínského písma. Lucie Nováková (2004: 295) například v souvislosti s mluvenou i psanou čínštinou píše: „Zkrátka a dobře, když se v Babylóně rozhodli, že lidem zmatou jazyky, tak na Číňanech se vyřádili dokonale“ V podobném duchu se vyjadřují i jiní autoři. Čínské znaky pak svou nezvyklostí a složitostí cizince mnohdy přitahují, ale nutno říci, že z velké části také odrazují. Cizinci, kteří neumějí čínsky mluvit, číst ani psát, se v Číně často cítí ztraceni, protože kromě obrovské jazykové bariéry, která je umocněna používáním jiného písemného systému, narážejí navíc na četná nedorozumění pramenící z kulturních odlišností.

Někteří autoři se vůči čínskému písmu zcela záměrně vymezují přímým konstatováním o jeho komplikovanosti, nesrozumitelnosti či nečitelnosti a podobně, ať už jednou větou, nebo na několika místech své knihy. Jako například Luděk Frýbort (2009: 227–280), který píše, že čínské písmo je „víceméně nenaučitelné“ a také popisuje svou zkušenost s ním slovy: „[...] nikdy jsem nepoznal řeč hůř k naučení, než je čínština [...], především povahou znakového písma, [...] ty tisíce obrázků, z nichž se skládá čínské písmo, ji umocňují k nemožnosti [...] čínskému jazyku ba i výslovnosti se Evropan ještě nějak naučí, je-li dost vytrvalý; znakové písmo však bude vzdorovat jeho snaze s přímo ďábelskou urputností.“ Ani u toho ale nezůstává a ještě přidává humorné přirovnání: „Znakové systémy jsou prostředkem izolace úspěšnějším, než kdysi berlínská zeď; tu aspoň občas někdo přešel.“ a „Čínské písmo je prostě stvořeno pro Číňany.“ Dále se rozepisuje: „Dovolím se vyjádřit domněnku, že kdyby na ně měly přejít evropské národy, rozhostil by se analfabetismus nejméně pětadevadesátiprocentní; a chraniž nás Bůh toho, aby Číňané někdy přejali latinku. Kdyby ten nesmírně učenlivý, svědomitý, pilný,

ukázněný, inteligentní národ obrátil k praktičtějšímu účelům tu míru energie, již vynakládá na ovládnutí svého zašmodrchaného písma, mohli bychom se jít utopit s celou naší ekonomikou, už tak dost zužovanou existencí čínského draka.“

Podobně svou zkušenost popisuje i Vítězslav Veselý (2003: 61–77), když píše: „[...] shledal jsem záhy naléhavou nutnost naučit se trochu čínského jazyka, neboť [...] nedovedl jsem se [...] s nikým domluvit a nerozuměl jsem žádnému nápisu [...] a naučil jsem se dokonce asi 500 různých písmen, z nichž jsem pořádně ovládal po 1½ roce vlastně jen číslovky, kdežto ty ostatní klikyháky jsem si pořád důkladně pletl. [...] V čínském jazyku je tolik písmen, kolik existuje slov, nebo přesněji řečeno pojmů ve slovníku, tedy asi 50 000. Proto je ovšem nepoměrně nesnadněji naučit se čínsky číst a psát, nežli je tomu v evropských jazycích [...] a proto, chce-li se někdo v Číně věnovat nějaké odborné vědě, řekněme např. zeměpisu, musí se nejdříve naučit tolik nových písmen, kolik je v zeměpisném atlase obcí, řek, hor atd. [...] A když se ta písmena naučí, myslí, že už umí dost a to, kde to které město leží, se už nenaučí. Zkrátka, dokud Číňan těch svých písmen nezanechá, nemůže se nikdy něčemu pořádnému naučit.“ A tyto úvahy pak uzavírá slovy: „Čínsky je nesnadné číst a psát.“

Rudolf Cívková (1925: 300–310) píše: „Písmo čínské jest obtížné pro začátečníka, jak naučit se je psát, tak i číst [...] je nanejvýš důmyslné, dokazuje ohromnou koncentraci mysli, neúnavnou píli a vytrvalost, smysl pro umění, ve kterém je zároveň zřejma veliká titěrnost [...] nepatrné čárky a body špatně postavené mění smysl slova“ a k jeho ovládnutí je třeba „ohromné trpělivosti a malicherné titěrnosti.“

Ota Ulč (1992: 163) se vyjadřuje opět obdobně, píše, že o zvládnutí čínštiny se „nikdy pořádně nepokusil“, jelikož ji považuje za jazyk „strašně strašidelně komplikovaný“, a to přesto, že se oženil s Číňankou. Podobně jednou větou se čínskému písmu věnují i další autoři například Antonín Jakeš (1989: 39) hodnotí systém čínského písma jako „až nepřekonatelně složitý a z hlediska studenta velmi odrazující“, Jiří Hronek (1951: 95) píše: „Naučit se tolik, často velmi složitým, znakům stojí hodně píle – a hodně času“. F. N. Kolářová (1931: 78) popisuje svou situaci v Číně slovy: „[...] čerti vědí, co tam mají napsáno: ač jsem vždy, již v Praze, zle hleděla na ty hieroglyfy, nikdy jsem tomu neporozuměla [...]“. Mikuláš Bielik (2012: 79) zase píše: „Podívej se na to písmo [...] kdo ví, co je tam napsáno?“. Jiří Hubička (2008: 24–37) nazývá celou jednu kapitolu své knihy „Čínština aneb jak se ti Číňané dokážou domluvit?“ V rámci této kapitoly sice pojednává spíše o čínštině mluvené, ale nezapomíná ani na čínské písmo: „[...] čínština je zatraceně

těžký jazyk, který se mi podařilo reprodukovat jen velmi zřídka, písmem pak nikdy!“. Celkový dojem z čínského písma pak shrnuje výrazem „nesrozumitelné“. Úplně stejně jako Jiří Preclík (2011, 95–98), který také v rámci kapitoly nazvané „*Nekomunikace s Číňany*“, která obsahuje množství vtipných příběhů o potížích cizinců při snaze dorozumět se v Číně, hodnotí čínské písmo jako „nesrozumitelné“. Ještě dále jdou pak Rudolf Hrušínský a Jiřina Doležalová (2001: 109), kteří čínské písmo hodnotí jako „z hlediska českého turistu naprosto nezvládnutelné“. Stanislav Komárek (2008: 145–149) píše, že co se týče čínského písma, je „výuka trudná a náročná na optickou paměť“ a „Čínština je pro většinu Evropanů jazyk velice těžký, mnohem těžší než kterýkoli z indoevropských jazyků“ a obdobného názoru jsou i Alberto Zola (1997: 21), Alois Neuman (1954: 311), Josef Kořenský (1902: 315) a Václav Petr (2002: 68), kteří hodnotí čínštinu a čínské písmo jako pro Evropana velmi obtížné. Vladislav Tomáš Jiroušek (1997: 4) po zkušenostech s nedorozuměními a čínským písmem shrnuje už v úvodní části své knihy v jedné větě své rady dalším cestovatelům: „Čína je zatraceně špatná země na vandrování.“ Jiní autoři dokázali vymyslet i různé kreativní pojmy pro pojmenování a vystižení nesrozumitelnosti čínských znaků. Jako například „nesrozumitelné klikyháky“ (Borovička et al., 2006: 176), či „změť písemné soustavy“ (Vehovský, 2012: 147).

Výmluvně pak ilustruje obraz čínského písma v české ne odborné literatuře fotografie publikovaná v knize Jana Drbohlava a Michala Dvořáka (2006: nečíslováno), kde jsou pro zpestření otištěny fotografie různých památek a turistických zajímavostí s popisky – a mezi nimi i tato fotografie nápisu v čínštině s popiskem „...těžko říct ...“ (viz obrázek 2)

A obdobnou představu si o čínském písmu můžeme utvořit i z postřehu Romana Vehovského (2010–2012: 147), který vykresluje dojmy cizince z čínského písma slovy „Běžný Číňan rozumí angličtině asi stejně jako běžný člověk čínským znakům.“ Odhlédneme-li od rozboru faktu, jak moc běžný Číňan rozumí angličtině, můžeme z takto zvolené formulace opět usuzovat, za jak srozumitelné autor považuje čínské znaky.

Poměrně vtipně ilustrují obrázek nesrozumitelnosti jak čínského písma, tak i jazyka z hlediska cizince také ilustrace knihy Guye Delisle (2009: 75) (např. obrázek 3).

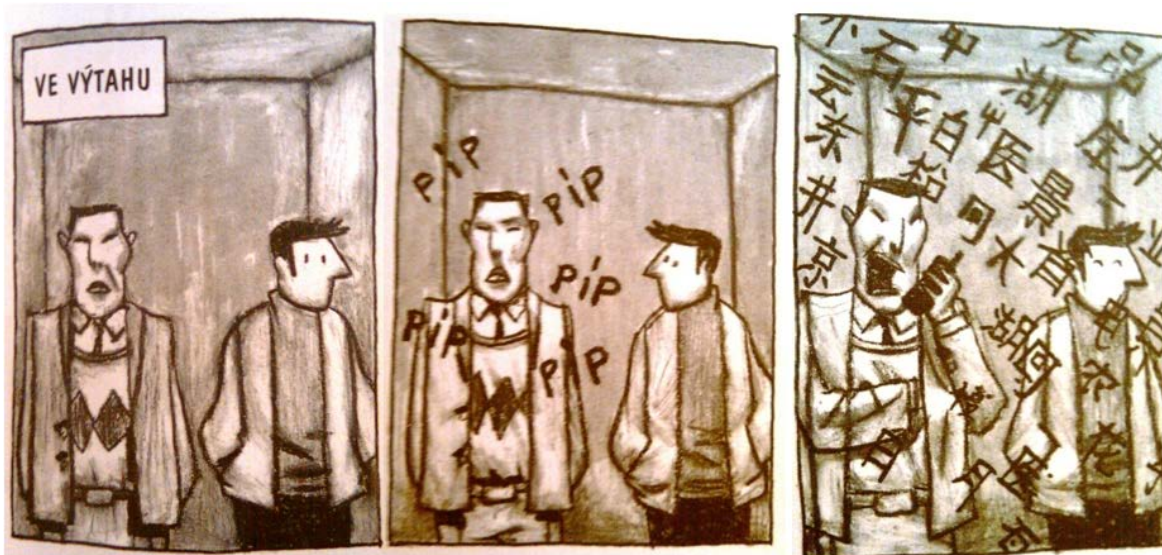
Komplikovanost čínského písma z hlediska cizince je také úhelným kamenem různých nedorozumění. Pozoruhodné pak je, že, soudíme-li podle četnosti zmínek v knihách autorů konce 20. a začátku 21. století, jeden z nejvýraznějších problémů činí

zřejmě čínské písmo díky návštěvám veřejných toalet. Představu si můžeme učinit, necháme-li promluvit samotné autory.

Milena Holcová (1997: 159) ve své knize například uvádí následující jedinou zmínku o čínském písmu: „Nezkušena a nepoučena jsem v Pekingu na náměstí špatně

Obrázek 2: Převzato z Drbohlav, Dvořák (2006: nečíslováno) – Jedná se o citát z knihy *Dào dé jīng* 道德经. *Dào dé jīng* je základní knihou taoismu, tradičně připisovanou Lǎo Zǐovi (老子), jejíž existence je doložena už po roce 250 před našim letopočtem. V knize *Dào dé jīng* se uvádí: „人法地，地法天，天法道，道法自然。“ V knize *Dějiny čínského myšlení* autorky Anne Cheng (ukázky z originálních čínských textů do češtiny přeložili Olga Lomová, David Sehnal a Dušan Vávra) je uveden překlad: „Člověk se řídí podle Země, Země se řídí podle Nebe, Nebe se řídí podle Tao, Tao se řídí podle toho, co jde samo od sebe.“ (Cheng, 2006: 173 – 175, 193)

Obrázek 3: DELISLE, Guy (2009: 75) – Na těchto ilustracích můžeme pozorovat zajímavé grafické znázornění mluvené čínštiny. Řeč je tu znázorněna změti čínských znaků (jsou náhodně rozmístěny, nejsou uspořádány tak, aby zapisovaly slova nebo věty).

přečetla čínský znak na dveřích a bezelstně vstoupila na pánské oddělení.” Dále se pak autorka čínskému písmu nijak nevěnuje a pokračuje v popisu líčeného zážitku. Jako důležité hodnotí toto téma i Jan Cimický (2000: 72) a ve své knize píše: „Čím je člověk déle v cizí zemi a trochu se rozhlédne, začíná zpytovat všechny nápisy v neznámé řeči a snaží se je dešifrovat. Činí mu zvláštní potěšení, když se mu to daří. V Číně je takové počínání ještě o něco těžší, protože není se čeho chytit a s čím srovnávat. Znaky jsou složité. Tak alespoň to nejzákladnější: Aby člověk nemusel tvrdnout před toaletami, dokud někdo nepřijde a nenaznačí, kam smí vejít, je tu znak pro muže. Trochu jiný je pro ženu. Jasně, ne?“ V knize Bohuslava Borovičky a kolektivu autorů (2006) je otištěn rozhovor s tvůrkyní televizních reportáží o Čínské lidové republice Janou Patkovou. Reportérka mluví o nezvykle silné jazykové bariéře, která její práci v Číně doprovázela, také díky nesrozumitelnému písmu: „Jediné, co jsem si byla schopná zapamatovat, byl znak pro dámské toalety“. Obdobnou zkušeností prošel i Petr Hošťálek (2007, nečíslováno), který napsal knihu o uskutečněné motocyklové expedici do Peking. Píše, že: „kromě slova Peking jsem se čínsky psát naučil jen dva další znaky, a to znaky pro pány a dámy“.

Kromě znaků na veřejných toaletách se cestovatelé na svých cestách setkávají často také s různými ukazateli, mapami, místními názvy a jízdními řády psanými v čínských znacích. Překvapivě pak tyto problémy zmiňují v porovnání s problémy při návštěvách toalet méně výrazně. Své cestovatelské trampoty s čínskými ukazateli popisují Chris Bonington a Charles Clarke (2000: 99), obtížnost cestování v Číně pro nemožnost přečíst názvy ulic psaných „nesrozumitelným písmem“ líčí Jiří Hubička (2008: 24) a názvy

Obrázek 4: Drbohlav, Dvořák (2006: nečíslováno): „Kudy kam?!“ Nápis na fotografii vlevo nahoře vyzývá cestující, aby uvnitř nádražní haly nekouřili, nápis vpravo dole oznamuje, že číslo nástupiště, ze kterého odjede vlak číslo T8 do Pekingu ještě není známo.

železničních stanic luští Egon Erwin Kisch (1965). Výmluvnou ilustraci k cestování vlakem v Číně poskytují pak opět Jan Drbohlav a Michal Dvořák (2006: nečíslováno), když do své knihy zařazují fotografii s názvem „Kudy kam?!“, (obrázek 4) na které jsou nápisy v čínštině označující nástupiště, na které je nutno se dostavit před odjezdem vlaku.

Mezi našimi autory jsou také takoví, kteří se snaží poskytovat rady svým cestovatelským následovníkům, jak se s nesrozumitelným čínským písmem vypořádat. Jiří Svoboda (1993) například poskytuje návody, jak se v Číně dorozumět, a na stranách 141 a 142 podrobně popisuje čínskou vlakovou jízdenku, aby se cizinec, který nečte čínské písmo, mohl lépe orientovat, a dokonce také přikládá čínský frazeologický slovníček (strany 157–161), obdobně jako Viktor Koudelka (2000). Petr Hošťálek (2007, nečíslováno) pak poskytuje radu: “První starostí je tedy nechat si napsat na kus papíru čínsky, jak se tohle autobusové nádraží vlastně jmenuje. Abych [...] dokázal dát najevo taxikáři, kam že bych si vlastně přál“.

S určitými problémy se cestovatelé setkávají například při objednávání jídel jako Jiří Černý (2008: 40): „Výběr jídla v restauraci rovněž ponecháváme na paní Vilmě. Je to určitě jistější, než poslepu ukázat na nějaký řádek v jídelním lístku plném sice krásných, ale pro nás zcela nesrozumitelných znaků.“ nebo Jiří Hubička (2008: 36)

Jiní se ve svých knihách nesrozumitelnosti čínského písma dotýkají jen mimoděk a částečně snad nezáměrně například při popisu s čínskými znaky primárně nesouvisejících událostí. Například Mikuláš Bielik (2012: 70) píše: „[...] Michal koupil další talíř se zdí a nějakým znakovým nápisem.“ Z takového vyjádření opět můžeme usuzovat, že autor nápisu pravděpodobně nerozuměl, ač ho mohl svou grafickou podobou zaujmout. Cimický (2000: 186) zase píše: „V hotelovém pokoji nacházím každý den noviny. V čínštině.“ Přičemž jednoduché konstatování „V čínštině“ považuje autor zřejmě za humornou narážku a dostatečné vyjádření toho, že noviny byly pro něj nečitelné. S hotelovými službami se setkává i František Pelikán (2005: 101), který si čínského písma všímá toliko slovy: „Během tří denního pobytu jsem zjistil, že v hotelu měnili ve výtazích každý den kobereček, na němž byl čínský a anglický nápis právě aktuálního dne v týdnu“. Tato jednorázová setkání jsou pak charakteristická spíše pro pozdější autory.

Tato stanoviska většiny autorů jsou samozřejmě ryze subjektivního charakteru a z odborného hlediska k nim není snad třeba dodávat další komentáře vzhledem k tomu, že skutečnou povahu čínského písemného systému jsme přiblížili už v dřívějších kapitolách.

5 ČÍNSKÉ PÍSMO A UMĚLECKÉ HODNOTY

V neposlední řadě díla našich autorů odráží i estetickou hodnotu čínského písma. Nils Ambolt (1943: 55, 146, 173) například čínské písmo nazývá „poetickými značkami“ a všímá si „krásy myšlenek a zručnosti“ obsažených v čínských znacích nebo uvádí „Nápisy byly provedeny sametovou černí s elegancí, která je znakem hlubokého vzdělání“. Jiří Hronek (94–95) píše „Jiné je čínské písmo: Je překrásné, ornamentální a člověku připomíná spíš nádhernou výšivku, než prostředek dorozumění.“ Autoři, kteří se pohybovali v okruhu čínské vzdělanecké elity se podivují nad precizností rukopisu svých známých (Amboldt, 1943: 146; Ibañez, 1928: 49; Vráz, 1940: 128) nebo nad zdobností nápisů v čínských znacích (Amboldt, 1943: 146, Pelikán, 2005: 101, Rachmanin, 1986: 182–184)

Autoři tak odráží specifickou roli a funkci, kterou hraje kaligrafie jakožto umělecká disciplína v rámci čínské kultury. Kvalitní souhrnnou studii v českém jazyce na toto téma napsala Michalea Pejčochová a nalezneme ji v knize *Čínské písmo* (Zádrapa, Pejčochová, 2009). Zejména s pomocí této studie budeme v následující kapitole analyzovat poznatky ne odborných autorů.

Kaligrafie byla v Číně tradičně odznakem vyšších kruhů společnosti a vzdělanecké elity a pracovala s čínským písmem jako s uměleckým prostředkem. Vznik kaligrafie v Číně je možné datovat do 2. až 3. století našeho letopočtu. V čínské kultuře přitom chápání písma jako uměleckého prostředku zaujímal a dodnes zaujímá zcela význačné postavení, které, snad částečně s výjimkou islámských zemí, nemá v rámci celosvětového kontextu příměr. Je samozřejmě pravdou, že kaligrafie jakožto umělecká disciplína práce s písmem se rozvinula i v jiných kulturách, ale nikdy nenabyla tak významné role jako právě v Číně. Znakové písmo prostoupilo všechny oblasti čínského života a spoluvytvářelo svými výraznými estetickými kvalitami i celkovou podobu čínské kultury. Obklopovalo neustále příslušníky všech společenských vrstev. Můžeme ho vidět na zdech paláců a chrámů, v ulicích měst, jako dekoraci uměleckých předmětů všeho druhu, a i dnes ho najdeme jako zdobný prvek snad ve všech čínských domácnostech. Čínská kaligrafie se stala zcela specifickou a odlišnou od systémů, které pracují s hláskovým písmem. Učili se jí všichni vzdělaní muži a všichni se poté podíleli také na umělecké tvorbě, která tak nikdy nebyla chápána jako zvláštní sféra určená zvláštní kategorii uměleckých specialistů. Kaligrafie patřila mezi disciplíny, kterým se měl naučit každý vzdělaný muž. V praxi se

pak prolínala ještě s uměním literární kompozice a malířstvím a tyto rozdílné oblasti spolu pak vytvořily složitý systém vzájemných odkazů. Kaligrafie se tedy vyvíjela v úzkém spojení s malířstvím a literaturou. Od velkých vzdělanců se pak vždy očekávalo, že všechny jejich projevy budou vytříbené, včetně projevu písemného a všichni vzdělanci se proto učili chápat estetickou hodnotu čínského písma spolu s tím, kdy se učili psát. Krásný rukopis byl odznakem prestiže každého vzdělance a psaní se tak stalo součástí umělecké tvorby. V čínské hierarchii uměleckých disciplín také kaligrafii náleží tradičně nejvyšší a nejrespektovanější pozice.

K psaní se v průběhu historie používaly v Číně různé materiály, z hlediska kaligrafie pak bylo nejčastěji používáno štětce, tuše a papíru nebo hedvábí. Známé ale také četné písemné památky zachované díky tesání do kamene, jako kamenné stély (čínsky *bēi* 碑), anebo nápisy tesané do kamenů a skal v původním přírodním prostředí (čínsky *móyá* 摩崖).

Tohoto charakteristického jevu v rámci čínské kultury si všímá například Jiří Černý (2008: 17): „Také nás překvapilo, jak jsou využívány boční stěny silnice, pokud se ostře zařezávají do mírných kopců, kterými projíždíme. Tyto silniční ‚stěny‘ jsou pokryty kaligrafickými znaky – snad hesly, snad upozorněními.“

Nápisy psané přímo v přírodním prostředí na plochy kopců, skal a podobně mají v čínské kultuře dlouhou tradici. Nejstarší písemné památky tesané do kamenných stél jsou doložené již z doby přibližně prvního století před našim letopočtem (Nakata, 1983: 112). Jde o texty různého charakteru – například důležité edikty a prohlášení a později také nekrology a záznamy o kladných počinech nebo obřadní, filozofické i literární spisy. Bývají tesány tak, aby každý znak zabíral pravidelný čtverec, do předem zcela vyhlazených ploch (Zádrapa a Pejčochová, 2009: 179–188).

V pozdějších obdobích ale převážila spíše jejich funkce estetická. Mohou označovat například historická místa, přírodní krásy, kláštery a podobně. Nápisy v přírodním prostředí respektují původní povrch, znaky mohou být například nestejně velké nebo nepravidelné, což jim údajně dodává přirozenou krásu.

Dalšího významného prvku v rámci čínského umění si všímá například František Pelikán (2005: 47) a jsou jím čínská pečetítka (*yìn* 印 nebo *xǐ* 玺). Ta se v Číně používají už více než dva tisíce let. Jejich otisk se používal vedle podpisu autora například ke stvrzení pravosti kaligrafického nebo malířského díla. Otiskávala červenou barvou přímo na papír, popřípadě plátno – do volného prostoru kolem původního kaligrafického, či

malířského výjevu – a jejich otisky nás tak mohou na první pohled svou nápadností upoutat. Později byla řezba pečetí považována za stejně ušlechtilou disciplínu jako kaligrafie. Vyráběla se nejprve z kovu a později se nejčastěji vyřezávala z měkkých kamenů. V méně častém případě se ale můžeme setkat i s jinými materiály jako se slonovinou nebo porcelánem.

Vnímání čínského písma jako písma jistých estetických hodnot a neoddělitelné součásti čínské kultury by pak mohlo dokazovat i umístování čínských znaků na obálky českých knih, kde mají pravděpodobně plnit dekorativní funkci a přilákat české čtenáře.

Příklady takového použití čínských znaků nám mohou být knihy autorů, jako jsou Karel Ondryáš (2001), Alois Neumann (1954), Vítězslav Veselý (2003), Oleg Rachmanin (1986) a Li (2012).

6 ZÁVĚR

V rámci vypracování naší bakalářské práce jsme po provedení rešerše dostupných pramenů získali reprezentativní vzorek knižních dokumentů z oblasti česky psané ne odborné knižní produkce pojednávající o čínském písmu vydávané od počátku 20. století po současnost, přičemž jsme se vymezili v širším slova smyslu na cestopisnou literaturu.

Při provádění těchto rešeršních prací jsme zjistili, že většina relevantních dokumentů žádné zmínky o čínském písmu neobsahuje. Znatelně menší část se mu pak věnuje, avšak ze 75% pouze ve velmi stručné míře. Nejčastěji se autoři o čínském písmu zmiňují velmi nesystematicky a pouze okrajově.

Hlavním společným tématem námi analyzovaných dokumentů se přitom ukázal být námět nesrozumitelnosti a komplikovanosti čínského písma z hlediska cizince. Tomuto tématu se věnovalo 70% všech námi zkoumaných knižních dokumentů. Pohled ne odborných autorů na čínské písmo jsme přiblížili za pomoci uvedení konkrétních příkladů a citací.

Zjistili jsme, že v případě, kdy se ne odborní autoři pokoušejí o podrobnější charakterizaci čínského písma z hlediska jeho typologie, stavby, původu, používání apod., dopouštějí se zpravidla mnoha nepřesností. V rámci námi vybraného reprezentativního vzorku jsme se nesetkali s ani jediným autorem, který by v souvislosti s čínským písmem uváděl pouze z odborného hlediska bez výhrad správná tvrzení.

Informovanost autorů české ne odborné literatury, soudě podle námi analyzovaného vzorku knižních dokumentů, není, co se týče čínského písma, příliš vysoká. Obecně dochází k opakování rozšířených mylných představ o exotičnosti čínského písma, které jsou v Evropě známé už přinejmenším od 16. století – jako například představy o univerzálnosti, či ideografičnosti čínského písemného systému.

Naše práce poskytla k výrokům ne odborných autorů o čínském písmu odborně správný komentář a pokusila se tak osvětlit jejich mylné úvahy a vzniklá nedorozumění.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

7.1 Odborná literatura

BAKEŠOVÁ, Ivana. *Čína ve XX. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001–2003 (1. díl. 2001.; 2. díl. 2003)

BAŘINKA, Jaroslav. *Kulturní tradice Dálného východu*. Praha: Odeon, 1980.

BOLTZ, William. *The Origin and Early Development of Chinese Writing System*. New Haven: American Oriental Series, 2003. Volume 78

BOLTZ, William G., "Shuo wen chieh tzu", in *Loewe, Michael (ed.)*. Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide, (*Early China Special Monograph Series No. 2*), Berkeley: Society for the Study of Early China, and the Institute of East Asian Studies, University of California, 1993: 429–442.

BUDIL, Ivo T. *Za obzor Západu: proměny antropologického myšlení od Isidora ze Sevilly po Franze Boase*. Praha: Triton, 2001.

CEJPEK, Jiří et al. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha: Karolinum, 2002.

COULMAS, Florian. *Writing systems: an introduction to their linguistic analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

DEFRANCIS, John. *The Chinese Language: fact and fantasy*. Honolulu: Univ. of Hawaii Press, 1984.

DUANMU, San. *The Phonology of Standard Chinese*. New York: Oxford University Press, 2000.

FAIRBANK, John King. *Dějiny Číny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.

FALTYSOVÁ, Vlasta, ed. *Rukověť tištěných knihovních fondů Národní knihovny České republiky: od prvotisků do konce 19. století*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2006.

FEI, Jinchang. *Haixia liangan xianxing Hanzi zixing de bijiao fenxi*. In *Yuyan wenziyingyong* 1993/1, 1933.

HU, Yushu. *Xiandai Hanyu*. Shanghai: Shanghai Education Press, 1986.

- CHENG, Anne. *Dějiny čínského myšlení*. Praha: DharmaGaia, 2006.
- KRUPA, Viktor a GENZOR, Jozef. *Písma sveta*. Bratislava: Obzor, 1989.
- LINDQVIST, Cecilia. *Říše čínských znaků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.
- NAKATA, Yuriho, *Chinese Calligraphy*. New York – Tokyo: Weatherhill, Kyoto: Tamkosha, 1983.
- SAMPSON, Geoffrey. *Writing systems: a linguistic introduction*. Stanford: Stanford University Press, 1985.
- SEHNAL, David: *Čínský jazyk nebo čínské jazyky?*, v *Cizí jazyky*, ročník 44, číslo 4, 2000–01: 118–119.
- UNGER, Marshall. *Ideogram: Chinese Characters and the Myth of Disembodied Meaning*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2004.
- WILSON, Penelope. *Hieroglyfy: průvodce pro každého*. Praha: Dokořán, 2010.
- WOOD, Frances. *Byl Marco Polo opravdu až v Číně?*. Praha: Faun, 1999.
- ZÁDRAPA, Lukáš a PEJČOCHOVÁ, Michaela. *Čínské písmo*. Praha: Academia, 2009.

7.2 Dostupné online

CONSERline: newsletter of the CONSER Program [online]. Washington (D.C.): Library of Congress, Serial Record Division, 1994 [cit. 2011–10–10]. ISSN 1072–611X. Dostupný z: <http://www.loc.gov/acq/conser/conserline/conserline-home.html>.

Elektronický katalog Národní knihovny České republiky [online], [cit. 2013–04–20]. Dostupný z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=nkck.

Elektronický katalog Městské knihovny hlavního města Prahy [online], [cit. 2013–04–20]. Dostupný z: http://search.mlp.cz/#/c_s_ol.

Elektronický katalog knihoven Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze [online], [cit. 2013–04–20]. Dostupný z: http://ckis.cuni.cz/F/9ABISV7SPHBVH3BVII1TXRGIN45QC1LRSLVLKBL2RHTF7ULYRYL-10327?func=find-a-0&=&local_base=ff&pds_handle=GUEST.

Zákon 46/2000 ze dne 22. února 2000 o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů – plné znění [online], , [cit. 2013–04–20].

Dostupný z: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/02_index.htm
[cit. 2013–04–20].

7.3 Neodborná literatura:

AMBOLT, Nils. *Karavana*. Praha: Václav Pavlík, 1943.

BIELIK, Mikuláš. *Čínská cesta*. Beroun: Machart, 2012.

BLASCO IBÁÑEZ, Vicente. *Romanopiscova cesta kolem světa. Díl 2, Čína, Makao, Hongkong, Filipiny, Java, Singapur, Birma, Kalkuta*. V Praze: Šolc a Šimáček, 1928.

BLAŽKOVÁ, Milena. *Setkání s Čínou*. Přichovice: Buk, 1997.

BONINGTON, Chris a Charles CLARKE. *Bílé tajemství Tibetu: z údolí Šangri-La na vrchol hory Sepu Kangri*. Praha: Brána, 2000.

BOROVÍČKA, Bohuslav et al. *Cestománie*. Praha: Kartografie Praha, 2006.

CICVÁREK, Rudolf. *Moderní Čína, jaká vskutku je*. Praha: Sfinx, 1925.

CIMICKÝ, Jan. *Nefritový drak*. Praha: Baronet, 2000.

ČERNÝ, Jiří V. *Peking – Paříž: svědectví o uskutečněné, ale téměř nemožné jízdě automobilových veteránů po stopách*.

DELISLE, Guy. *Šen-čen: cestovní deník z Číny*. Praha: BB/art, 2009.

DRBOHLAV, Jan a DVOŘÁK, Michal. *Pandurango: cesta za bohem hudby*. Praha: Česká televize, 2006.

FRÝBORT, Luděk. *Z blízka i z daleka bez růžových brýlí, aneb, Putování mezi poledníky a rovnoběžkami proti proudu ustálených představ*. Praha: Annonce, 2009.

GLAZAROVÁ, Jarmila. *Ani dálka, ani cizina*. Praha: Československý spisovatel, 1959.

HOLCOVÁ, Milena. *Lidi, aneb, Duch národa je nejlépe cítit v přeplněném autobuse*. Praha: Nadatur, 1997.

HOFFMEISTER, Adolf. *Lety proti slunci*. Praha: Československý spisovatel, 1959.

HOŠŤÁLEK, Petr. *Expedice Peking 40.000 km*. České Budějovice: Růže, 2007.

HRONEK, Jiří. *Veliký náš svět: reportáže ze Sovětského svazu, Koreje, Číny a Mongolska*. Praha: Mír, 1951.

HRUŠÍNSKÝ, Rudolf a Jiřina DOLEŽALOVÁ. *Moje zlatá rybka*. Praha: Regia, 2001.

HUBIČKA, Jiří. *Hledání čínského draka*. Praha: Radioservis, 2008.

JAKEŠ, Antonín. *Daleko je Šanghaj: cestopisné reportáže o životě a proměnách současné Číny*. Čes. Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1989.

JANOUCHEK, František. *Neretušované pohlednice z Číny*. 1. vyd. Köln: Index, 1980. 132 s.

JIROUŠEK, Vladislav Tomáš. *S malým báglem velkou Čínou*. Jihlava: IEC, 1997.

KANTŮRKOVÁ, Eva, Jan CIMICKÝ a Václav DUŠEK. *Most přes Dlouhou řeku*. Praha: Baronet, 2006.

KISCH, Egon Erwin. *Tajná Čína: Soubor reportáží*. Praha: NPL, 1965.

KOUDELKA, Viktor. *Stopem do Číny*. Olomouc: Votobia, 2000.

KOLÁŘOVÁ, F. N. *Do říše zlatého draka*. Jičín: Šmejc a spol., 1931.

KOMÁREK, Stanislav. *Zápisky z Orientu*. Praha: Dokořán, 2008.

KOŘENSKÝ, Josef. *Josefa Kořenovského Cesty po světě: z Číny oklikami do vlasti. [Díl 3], Čína, Malajské souostroví, Cejlon, Indie, Egypt*. V Praze: Nakladatelství J. Otty, 1902.

KOŘENSKÝ, Josef. *V Siamu a Číně*. Praha: Otto, 1909.

KUBKA, František. *Verše a mladé prózy*. Praha: Československý spisovatel, 1955.

MAJEROVÁ, Marie. *Zpívající Čína*. Praha: Československý spisovatel, 1954.

MLEJNEK, Otakar. *Český doktor na moři: lodní lékař Československé námořní plavby vzpomíná*. Praha: Rybka, 2000.

NEUMAN, Alois. *Čína a její lid*. Praha: Orbis, 1954.

NOVÁKOVÁ, Lucie. *Dva roky po Asii*. Třebíč: Akcent, 2004.

ONDRYÁŠ, Karel. *Ondra Vašut: (i takoví jsme byli my)*. Říčany u Prahy: Orego, 2001.

PÁNEK, Martin. *Kompletní slepice: šikmé pohledy z cest*. Praha: Ludwig von Mises Institut, 2012.

- PELIKÁN, František. *Devět návštěv Číny: (vzpomínky lékaře)*. Banská Bystrica: CentroMedian, 2005.
- PETR, Václav. *Rudou Čínou až do Indie*. Třebíč: Akcent, 2002.
- PLOJHAR, Josef. *K břehům Tichého oceánu*. Praha: Lidová demokracie, 1957.
- PRECLÍK, Jiří. *Cestou necestou po Asii: Írán, Indie, Nepál, Tibet a Čína, Hong Kong a Macao, Mongolsko*. České Budějovice: Nová Forma, 2011.
- RACHMANIN, Oleg B. *Z čínských zápisníků: o čínské kultuře, tradicích a zvycích*. Praha: Lidové nakladatelství, 1986.
- SLEZÁKOVÁ, Markéta. *Cestyář*. Praha: M. Slezáková, 2005.
- SVOBODA, Jiří. *Autostopem kolem světa*. [IV. díl], (Afrika s Čínou, Japonskem a Koreou). Praha: Sdružení na podporu vydávání časopisů, 1993.
- ULČ, Ota. *Bez Čedoku po Číně a okolí*. Praha: Ivo Železný, 1992.
- VEHOVSKÝ, Roman. *Cestou osudu a náhody*. Štěpánkovice: R. Vehovský, 2012.
- VESELÝ, Vítězslav. *O mé cestě do Číny*. Brno: VUTIUM, 2003.
- VRÁZ, Enrique Stanko. *Bílý ďábel v Pekingu: toulky a dobrodružství v Číně*. Praha: Toužimský a Moravec, 1940.
- VRÁZ, Enrique Stanko a SVEJKOVSKÁ, Olga, ed. *V dálavách světů: Výbor z cestopisů*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1983.
- WEISKOPF, Franz Carl. *Cesta do Kantonu: Reportáže, povídky, poesie a ještě více*. Praha: Československý spisovatel, 1953.
- ZOLA, Alberto. *Čína*. Praha: Knihcentrum, 1997.

8 SEZNAM OBRÁZKŮ:

Obráze 1: Převzato ze Zádrapa, Pejčochová (2009: 37) – charakteristický vztah mezi čínským znakem a jazykovou jednotkou 18

Obrázek 2: Převzato z Drbohlav, Dvořák (2006: nečíslováno) – Jedná se o citát z knihy *Dào dé jīng* 道德经. *Dào dé jīng* je základní knihou taoismu, tradičně připisovanou Lǎo Zǐovi (老子), jejíž existence je doložena už po roce 250 před naším letopočtem. V knize *Dào dé jīng* se uvádí: „人法地，地法天，天法道，道法自然。“ V knize *Dějiny čínského myšlení* autorky Anne Cheng (ukázky z originálních čínských textů do češtiny přeložili Olga Lomová, David Sehnal a Dušan Vávra) je uveden překlad: „Člověk se řídí podle Země, Země se řídí podle Nebe, Nebe se řídí podle Tao, Tao se řídí podle toho, co jde samo od sebe.“ (Cheng, 2006: 173 – 175, 193) 38

Obrázek 3: DELISLE, Guy (2009: 75) – Na těchto ilustracích můžeme pozorovat zajímavé grafické znázornění mluvené čínštiny. Řeč je tu znázorněna změtí čínských znaků (jsou náhodně rozmístěny, nejsou uspořádány tak, aby zapisovaly slova nebo věty). 38

Obrázek 4: Drbohlav, Dvořák (2006: nečíslováno): „Kudy kam?!“ Nápis na fotografii vlevo nahoře vyzývá cestující, aby uvnitř nádražní haly nekouřili, nápis vpravo dole oznamuje, že číslo nástupiště, ze kterého odjede vlak číslo T8 do Pekingu ještě není známo. 39